

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

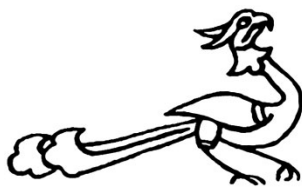
az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa

XVIII. évfolyam 213. szám
2014. november

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap harmadik csütörtökén 17 órakor mindenkit szeretettel vár a Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál termébe, bejárat a Budapest V., Városház utca 7. szám felől

Szent Khoszrov imája s megemlékezések*

És megtisztítván gondolatainkat tégy minket templomokká a Te Egyszülötted, a mi Urunk és Megváltónk, Jézus Krisztus testének és vérének befogadására.

Örmény kódex-motívum

Két szentírási gondolatot is érint ez a megemlékezésrész. Mindenekelőtt gondolataink megtisztításáról beszél. Isten – a Szentlélek által – ihletet adhat, gondolatokat támaszthat bennünk, melyek mentesek a gonosz hátsó gondolatoktól. Így válhatunk a Szentlélek templomává. Ezt tanítja Szent Pál, mikor felteszi a kérdést: nem tudjátok, hogy a Szentlélek temploma vagytok? – S bűnöktől mentesen vehetjük magunkhoz Krisztus testét és vérének. Ez a másik szentírási gondolat, hisz Jézus azt mondja, ha nem vesszük az Ő testét és vérének, nem lesz élet bennünk, vagyis nem jutunk az örökéletbe.

Dr. Sasvári László

*Szent Liturgia örmény szertartás szerint – Bp. 2006., 40-42. o.

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

Idővel minden megszépülhet

A Fővárosi Örmény Klub októberi programja kibővült. A Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál konferencia-termébe korábban meghirdetett választási értékelés után Várady Mária színművész, a Budavári Örmény Nemzetiségi Önkormányzat elnökének rendezésében megemlékeztünk október 23-ról, 56-os magyarörmény hőseinkről.

Az október 12-ei örmény nemzetiségi önkormányzati választások eredményét az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke, dr. Issekutz Sárolda értékelte, gratulálva a mandátumhoz jutott képviselőknek. Szomorúan állapította meg, hogy a négy évvel ezelőtti választási statisztikához képest a magyarörmények igen kevesen regisztráltatták magukat, majd még ennél is kevesebben mentek el szavazni a kerületi képviselőjelöltekre, az egyesület fővárosi és országos listájára. Ugyanakkor a magyarörmények ellen a három jelölőszervezet által indított jelöltekre a létszámukat felülreprezentáló regisztrált adta le a szavazatát örményként, nem egy esetben visszaélés gyanús körülmények eredményeként. A képviselőjelöltek helyi egyéni szereplését, valamint a fővárosi és országos listás eredmények értékelését az elnök részletesen értékelte és előrevetítette annak eshetőségét, hogy a magyarörmények identitásának fennmaradását más eszközökkel és hathatósabb megoldásokkal kell

Várady Mária és Ónody Éva

biztosítani. (Beszámolóját a 4–10. oldalon közöljük.)

A választási értékelés után Várady Mária színművész, a Budavári Nemzetiségi Örmény Önkormányzat elnöke Bajusz, Ödön meg a többiek – a legendás Pongrátz család című műsor moderátoraként meghívott vendégeivel közösen – Ónody Éva hírlapíróval, Faragó Laura énekművésszel és Kozma Simon képzőművésszel – emlékezett meg az 1956-os forradalom és szabadságharc magyarörmény hőseiről. A szentantúki, visszaemlékezések alapján a forradalom és a szabadságharc, valamint az azt követő időszak emléke is megszépült az idő tükrében.

Fővárosi Örmény Klub októberi közönsége

Ónody Éva hírlapíró az *Idegen csillagok alatt – Tizenhárom emigráns* című könyvében az 1956-os forradalom magyarörmény menekültjeinek, Pongrátz Ödönnek és Jakabffy Ernőnek is emléket állít. Vendégünk elmondta,

Faragó Laura

hogy Pongrátz Ödön neki ajándékozta naplóját, amelyben szinte percről-percre leírta ötvenhatos élményeit. A naplóval együtt fotókat is kapott tőle a családi albumból a forradalom ismeretlen pillanatairól, valamint a Pongrátz családról, különösen a kilenc gyermek közül a hét Pongrátz fivéről. Az *Idegen csillagok alatt* című interjú kötetben ebből a naplóból közöl részletet. Miközben a naplóból Ónody Éva felolvasott egy részletet, a dokumentumértékű fényképek kézzől-kézre jártak a hallgatóság soraiban, majd az ugyancsak erdélyi örmény gyökerű 56-os hős, Jakabffy Ernő emléket idézte meg „A svéd erdők gyönyöri zúgása” című írásával.

Faragó Laura énekművész gyönyörű hangján azt a népdalt énekelte el nekünk, amelyet Szent Lázár-szigetén a Mechitarista templomban adott elő nagy sikerrel,

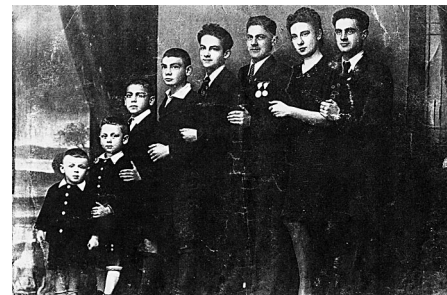

Kozma Simon

majd felolvasta Tomcsa Sándor székelyudvarhelyi születésű író, „kismester” *Levél a túlvilágról* című írását. A művész nő elmondott egy Pongrátz Ödöntől hallott kedves, humoros történetet is „Bajuszról”, aki egy tehén tőgyével tréfálta meg útítársait Kozma Simon felé.

A klub vendége volt Kozma Simon képzőművész is, aki a világon egyedülálló technikával viasz domborműveket készít. Mintegy nyolcszáz alkotása huszonhárom országban – Perutól Koreáig – hirdeti nevét, művészetét. Édesanyja a Pongrátz család kilenc gyermekének egyike, Anna volt, a neves festőművész. Kozma Simontól megtudtuk, hogy a szamosújvári örmény ősközel dicsekvő Pongrátz család utoljára Pongrátz Anikó bostoni temetésén gyűlt össze. Miközben a lebilincselő visszaemlékezéseket és a művészi pályafutás kedves történeteit hallottuk, megcsodálhattunk néhány gyönyörű viaszképet Kozma Simon Pécsi Dóm Múzeum kiállításán készült DVD-jéről.

A műsor zárásaként közös fotó készült az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jelenlévő megválasztott képviselőiről.

A kilenc Pongrátz testvérből nyolc

András (balról), Bajusz (középen) és Ödön

Székely András Bertalan

Kozma Simon kiállítás megnyitóján (2014 aug. 28.)

Olvasztó ölelés

Hölgyeim és Uraim!

Tisztelettel köszöntöm Önöket, a kiállító és közreműködő művészeket Kozma Simon 55. kiállításának alkalmából.

„...a színes viaszban egy mesevilág kincses képei kelnek életre. A szín és a matéria, a tér és a sík minden eleme külön szerepet játszik. Minden kép annyi arcát mutatja, ahány pontból nézzük. A domborulatok a rájuk eső fény irányára szerint vetnek új és új árnyékot, más a kép reggel és más este, más jobbról és más közpéről, megint más, ha közelebről vagy ha távolabbról szemléljük” – olvashatjuk Kozma Simon egyik méltatója, Révay András írásában.

Feszület (viaszkép)

Ki is ez az alkotó, akinek az ötvenötödik kiállításán, stílszerűen az ötvenötödik műve előtt állunk? Az akkor már-még Magyarországhoz tartozó Kolozsvárt született hetven esztendővel ezelőtt. A művészekben és művészetekben gazdag kincses város – saját apai nagyapámnak is szülőhelye –, nem csupán a tágabb környezetével, hanem a pedagógus és festőművész édesanya: Pongrácz Anna révén is hatott rá. Tőle örökölte a művészet iránti hajlamot és szeretetet, ő irányította első lépéseit a rajzolás, a festészet felé. A szülői ház után az Aradi Népfőiskola művészeti szakán mélyítette el a mesterségbeli tudását. Sikeres akvarell- és olajfestményei után kísérletezett ki egy csak reá jellemző technikát, amely tudomásom szerint a világon egyedülálló.

Polgári foglalkozása: fogtechnikusi munkája során egy alkalommal nem akarta, hogy az olvasztott viasz túlhevüljön, ezért kis vizet öntött rá. A látványra máig borzongó örömmel emlékszik: a folyadék szinte „kivirágzott”! Attól a perctől fogva ezt a szépséget variálja, ezerféle formában, megosztva velünk, a közönséggel. A viaszt – a vízhez, a földhöz és az olajhoz hasonlóan –, mágikus anyagnak tartja. Tatár Zoltán az Erdélyi Napló műelemzője így jellemzi: „Művei formájuk és nyelvezetük szerint a viaszfestmény vagy viaszdombormű elnevezést viselhetik. Ez utóbbihoz a művész sajátos, egyedi technikát dolgozott ki, hosszú vajúdásokkal teli periódusokon keresztül,

de mindenkor a tökéletességet kereső, kutató, a lelkivilágát megelevenítő, kifejező módszereket megtalálni vágyó művész ambíciójával (...) tökélyre fejleszti az ókori görög művészet enkauszis (beégetés) nevű festészeti eljárását, amellyel építészeti elemeket festettek, vagy az egyiptomi múmiák portréinak festészeti módszerét. Kozma Simon megszelídítette a forró állapotban rakoncátlanul csordogáló, cseppenő, majd hirtelen szilárduló viaszanyagot. A megolvadt viaszt porfestékkel, gyantával, terpentinnel meg ki tudja, csak a művész tiükolt segédanyagaival keverve, rétegekben, halandó számára idegölő türelemmel hordta a vászonra, amíg megszületett az eredeti viaszdombormű.”

Nem szeretném Önöket számadatokkal fárasztani, de sok mindent eláruló adat, hogy

23 országban mintegy 800 képét találhatjuk meg. 1972 óta Románián és Magyarországon kívül többek között Franciaországban, Itáliában, Németországban, Szerbiában és az Egyesült Államokban voltak egyéni kiállításai. Műveit pozitív kritikák, egyöntetű közönségsiker fogadta. Taranto város díját és Palermóban ASTA-díjat nyert, a Romániai Képzőművészek Versenyén, Aradon pedig első helyezést ért el. Tagja a Magyar Képzőművészek Stockholmi Szövetségének. A 90-es évek elejétől a Mohács melletti Babarcon él. Egy évig Pécssett állandó kiállítása, galériája volt.

Aradon tagja volt egy jobbára poétákból álló értelmiségi körnek. Ottani méltatói különböző oldalait emelték ki: „A nyugodt már-már rideg felszín alatt Kozma Simon alkotásai forroganak a mélyben, kezüket nyújtják, hogy hozzásegítsenek bepillantani belső világukba, ám senkit nem kényszerítenek erre (...), keze között a viasz szépen hallucinál.” (Gheorghe Schwartz) „...a formák és a színek szimbiózisa nem zárja ki a szimbiózisból a váratlant, a meglepőt. Minden biztonnyal, nagyrészt ebből a helyzetből adódik Kozma Simon varázslata.” (Horia Medeleanu)

A technika, a forma mellett azonban az igazi alkotás mélyebb mögöttes világát is fel kell ismernünk. Fellner Zoltán Ákos a művész transzcendens vonzódására figyelt föl: „Kozma Simon szerint nem csupán az emberi lélek képes emlékezni, hanem az anyag is. Hamvas Bélával egyetértve úgy véli, hogy a teremtett világban minden az isteni szellem leképződése, minden testet és lelküket az isteni világ iránti vágyakozás és az arra való titkos emlékezés hat át.” Ahogy egy interjújában ő maga is utalt rá: „A metaforikusság mindig szerves része volt a művészetemnek. A kis mozzanatok tengere tulajdonképpen a spiritualitás tere, ahol a

transzcendencia kapcsolatba lép a materiális világgal. Az emberi intimitás voltaképpen közege, csatornája ennek a kapcsolatnak. Az ember örökös elrejttségben él, ennek következtében mindig felfedezésre vár, egy másik ember által. Ennek fájdalmából születik az alkotó és az alkotása. Hasonló ez talán ahhoz a fájdalomhoz, amit Krisztus érezhetett, amikor az őt be nem fogadó városokat siratta. A művészet számomra örök felfejtés, mozzanatok felfejtése.”

A Nobel-díjra jelölt, Herder-díjas román költő, esszéíró, Nichita Stănescuhoz Simont barátság és lelki kapcsolat fűzte. A bukareshti alkotó több alkalommal ihletett kritikákban méltatta a viaszdomborító barát művészetét: „Azon tűnődöm, vajon milyen vérről vall ez a szenvedélyes vörös, az északi tájak őszének fehérje vajon milyen hópelyheket rejt, milyen régi szomorúság rejtőzik viasz szürkéiben? (...) Miben áll a rajznak és a domborításnak ez az ötletes megidézése, a zenei témájú festészetnek, mint például a táj, a virágok, amelyek szinte egy-egy Bach-motívumot szuggérálnak? Véleményem szerint mindez együtt a tárgyak költőiségének mágneses teréből árad, amelyek, ha nem állnak össze szavakká, akkor a jelek és a jelképek alárendeltségét érzékeltetik.”

Valószínűleg már túl sokat beszéltem. Hadd búcsúzzam tehát az aradi Puskel Péter szavaival: „A tovább gondolható ötletek, a pazar színek, a suggesztív formák oly gazdagságát tárja elénk, amelyre ritkán nyújt alkalmat egyéni kiállítás.” Az idézett vélemények hitelét az Önök előtt álló ötvenötödik alkotás adja, ez az a pillanat tehát, amikor mélyüljünk el vitéz Kozma Simon sajátos világában.

Köszönöm a figyelmüket!
(Elhangzott 2014. aug. 28-án Budapesten, a Barrio del Tango Galériában, vitéz Kozma Simon „Olvasztó ölelés” c. kiállításának megnyitóján.)

Választások utáni elnöki értékelés és beszámoló

Száztiz évvel ezelőtt azt írta dr Bányay Elemér (Zuboly) író, hogy Magyarországon és Erdélyben a magyarörmények lélekszáma kb. 30 ezer főre tehető.

Az **1940. március 22-én** megjelent Nagy-Budapest újságban – név- és foglalkozás megjelöléssel – 362 Budapesten élő örmény személyt sorolnak fel, akik mögött ott van a családjuk is.

2011-ben a népszámlálás alkalmával hazánkban 3.571 fő vallotta magát magyarörménynek-örménynek (valamely, – nem teljesen egyértelmű – kérdésre válaszul), melyből a fővárosban 1.530 fő, vidéken 2.041 fő.

Országos viszonylatban Bp. II. kerületében vallották magukat a legtöbben örménynek-magyarörménynek, 160 fő.

A sok bizonytalanság ellenére (kik is a magyarörmények) fontos tudni, hogy egyesületünk immár közel 20 éve próbál tiszta képet tölteni a fejekbe, amelynek legfőbb eszköze az Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek. A Füzeteket Budapesten 408 egyéni címre, vidéken 127 címre juttatjuk el minden hónapban, ezt egészíti ki a protokoll címzettek és a közgyűjtemények tájékoztatása. Erdélyben 450 helyre küldjük, címlistánk alapján. Interneten kb. 300 e-mail címre juttatjuk el a Füzetek megjelenéséről és a friss közlendőkről szóló leveleinket.

Minden címzettnek küldött Füzetek több olvasót feltételez, a családtagokat, rokoni kört is számításba véve, mint ahogy az erdélyi olvasóink is visszaigazolják, hogy továbbadják olvasásra a Füzeteket. Ennek alapján feltételeztük, hogy legalább 2500–3000-en pontosan kell ismerjék

dr. Isskecutz Sarolta
értékel a klubban

a magyarörmény kulturális életét és annak problémáit.

Az október 12-i nemzetiességi választásokkal kapcsolatos kéréseinket és felhívásainkat (örmény nemzetiességi regisztrációra és az október 12-i szavazásra vonatkozóan) hónapokon keresztül Magyarországon kb. 550 címre juttattuk el az Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek havonta történő megküldésével, amelyhez hozzáadandó a további saját címlistánkon és az erdélyi örmény nevek ismeretében a telefonkönyv alapján megkeresett, feltehetőleg örmény identitású személyeknek küldött levelünk, benne az Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek színes Választási különszáma és mellékletei. Ez összesen közel négyezer példányban került el a címzettekhez a választási kampány során.

A 2014. szeptember 26-ig örmény nemzetiességiként történt regisztráltak száma országosan 2.399 fő volt, ebből Budapesten 1.375 fő, vidéken pedig 1.024 fő.

2014. október 12-én az örmény nemzetiességi választásokon összesen 1.477 fő jelent meg, érvényes szavazat 1.408 volt, melyből 894 fő Budapesten szavazott – érvényes szavazat 836 volt, vidéken 586 fő jelent meg – ebből érvényes szavazat 572 volt.

Ezek a számok igen elkészerítőek.

Az okok száma végtelen.

Féltek a regisztrációtól, mint általában minden nyilvántartásba vételtől. A legfurcsább válasz az volt, inkább fizetek dupla tagdíjat, de mégsem regisztrálok. Ezen hatás más nemzetiességeknél is érezhető volt. Így fordulhatott elő, hogy a II. kerületben az örmények a kis nemzetiességű csoportból a nagy létszámú nemzetiességek közé

kerültek (holott 86 fővel kevesebb regisztrált idén, mint ahányan a 2011. évi népszámláláskor örmény gyökerűnek vallották magukat). Csak tájékoztatásul közöljük, hogy az összes nemzetiességi regisztrált létszám 241 ezer fő volt, holott 645 ezren vallották magukat oda tartozónak a 2011 évi népszámláláskor.

En magyar vagyok és nem örmény, kifogás igen gyakori volt, nem tudtuk kellően meggyőzni az embereket, hogy a többségi identitás elfogadott dolog, azaz az erdélyi örmény kulturális identitást őrizzük magyarként.

Sajnos nagyon sokan a tavaszi parlamenti választásoknál alkalmazott módszert (aki a nemzetiességi képviselőre szavaz, az nem szavazhat a pártokra) vélték valódinak, azaz **aki a nemzetiességre szavaz, az nem szavazhat a normál önkormányzati képviselőjére**. Nem kommunikálta a média kellően ezt a kérdést, hiába tájékoztattuk a közösség tagjait, nem hitték el.

A kényelem sem volt utolsó szempont. Más helyre is el kell menni (a kerületben, vagy városban egy helyre, amely messze volt a lakóhelytől), ahol a nemzetiességre lehet szavazni. Ez a szempont különösen érezhető volt a szórványban regisztráltaknál.

Hova is kell menni szavazni? Akik viszonylag későn regisztráltak, azok nem kaptak értesítést a szavazás helyéről, így nem tudták hova menjenek.

Az **általános szavazási érdektelenség** is szerepet játszott, hiszen azok, akik a normál képviselő szavazásra sem mentek el, azok közül kevesen vették a fáradságot, hogy a nemzetiességi szavazásra elmenjenek. Bár a nemzetiességi szavazási részvétel aránya meghaladta a normál szavazási részvételt.

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy a magyarörmény közösség óriási

lehetőséget szalasztott el, megmutathatta volna számosságát és erejét. Hiába hirdettük minden fórumon, hogy ez a választás az örmény Biblia lapjainak összeállítására és szétszórattatására és hosszú menekülés után. Az örmény Biblia még nem állt össze maradéktalanul.

De ne legyünk teljesen elégedetlenek, mert ilyen megjelenéssel is komoly eredményeket értünk el a nem teljesen korrekt ellenfelekkel szemben. Nekik komoly támogatási bázisuk volt a szegregált és mélyszegénységben élő „örmények” köréből. Szeretnénk most idézni a VIII. kerületi 801. szavazóköri az örmény nemzetiességi választással kapcsolatban felvett rendkívüli esemény jegyzőkönyvéből, amely alapján bűncselekmény elkövetésének gyanúja miatt feljelentést is tettek a rendőrségen:

„Az örmény nemzetiességű állampolgárok több esetben is 4-5 fős csapatban érkeznek. Kérdésünkre, hogy melyik nemzetiességhez tartoznak, szinte egyik sem tud válaszolni. Nagy részük a lakcím kártyájuk szerint a Dankó u. 9. szám alatt lakik. Az egyik örmény szavazópolgár elmondása szerint nem örmény és a rokonságban sincs ilyen származású. A Dankó u. 9. szám alatt lakik, ahová bement egy ember és szólt nekik, hogy most menjenek szavazni, mint örmény nemzetiességű... Egy másik örmény nemzetiességű választópolgár elmondása szerint egy üveg bort ígértek neki, ha elmegy szavazni... Valamint nálunk hagytak egy borítékot, melyet a szavazófülkébe vittek be. Feladója az „Arménia Népe Kulturális Egyesület”, továbbá birtokunkban van 3 darab szavazólap minta, melyen be van piros filctollal jelölve, hogy melyik örmény országos szavazólapra lévő jelöltek kell szavazni...”

Amikor ilyen és hasonló dolgokról tudomást szereztünk, komoly média

nyilvánosságot indítottunk. A híreknek következtében megijedtek és nem tudták sikeresen végrehajtani tervüket, a magyar-örmények teljes lesoprését. Ennek köszönhetjük, hogy talpon maradt jónéhány kerületünk, megmaradt a fővárosi többség és eddig soha nem tapasztalt arányunk van az Országos Örmény Önkormányzatban. A pontos számokat a mellékelt táblázat tartalmazza. Valószínűsíthető, hogy ezen akció segített a hozzánk közel álló más önkormányzatoknak is megnyerni a csatát. Örömmel tudunk beszámolni arról, hogy van kb. 120 olyan rejtélyes eredetű szavazatunk, amelynek forrását nem ismerjük, azaz többen szavaztak a listáinkra, mint ahányan a jelöltjeinkre. Köszönjük nekik ismeretlenül is. A dolog annál is érdekesebb, mert az ellensapatnak van közel 50 szavazathiánya, azaz voltak olyan szavazók, akik az ő helyi jelöltjeikre szavaztak, de az országos listájukra nem. Nekik is köszönjük a lehetőséget és továbbra is a tisztességes működésünkkel fogjuk meghálálni.

A választások végeztével átgondoltuk azt a korábbi döntésünket, amely szerint előre nem szabad megállapodni a leosztásokban. Döntésünk helyes volt. De a tanulságokat le kell vonni:

Megmutatkoztak mindazok a hiányosságok, problémák, amelyek a magyar-örmény közösség továbbélése szempontjából lényegesek. Sok mindent másképpen fogunk csinálni a jövőben. Ez a megmérettetés egy tükrökép volt számunkra, nagyon sokat tanultunk. A tanulságokat a

közélejtőben elemezni fogjuk és annak figyelembevételével fogunk neki a következő öt évről.

Az ellentábor morális hozzáállása kibukott. Eddig is sejtettük, talán biztosak is voltunk benne (amikor 2010-ben gomba módra szaporodtak a vidéki önkormányzatok ott, ahol vagy egyáltalán nem, vagy csak minimális létszámban éltek örmények), hogy nem játszik fair eszközökkel. Ha valaki megnézi a táblázatban a megszünt önkormányzatokat, akkor világossá válhat, hogy az előző 2010-es országos választást is csak úgy tudták megnyerni, hogy sok vidéki városban, ahol nincs is kellő számú örmény közösség, „álörmény önkormányzatokat” szerveztek, ezzel érték el a többséget.

A választás az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület hatalmas morális fölényével zárult. Hogy ezt a fölényt működési szinten is realizálhatjuk-e, az a jövő kérdése. A tárgyalások talán most majd elkezdődhetnek. Addig azonban még várjuk a rendőrségi vizsgálatok eredményét.

dr. Issekutz Sarolta elnök

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület mandátumhoz jutott örmény nemzetiségi önkormányzati képviselői az októberi klubban

Örmény önkorm.	2011	2010	2010	2014	2014	2014
	Népszáml.	választó	győztes	regisztrált	megjelent	győztes
Önkormányzat alakulhat						
Budapest I. kerület	35	45	EÖGYKE	21	13	EÖGYKE
Budapest II. ker.	160	129	EÖGYKE	74	62	EÖGYKE
Budapest III. ker.	80	160	ÖKBEE	90	53	ARM-KIL-ÖIK
Budapest IV. ker.	46	43	MÖSE	55	12	ARM-KIL-ÖIK
Budapest V. ker.	48	56	ARMENIA	22	13	ARM-KIL-ÖIK
Budapest VI. ker.	60	54	EÖGYKE	42	30	MÖKE
Budapest VII. ker.	75	69	ÖKBEE	71	44	ÖKBEE
Budapest VIII. ker.	51	52	EÖGYKE	119	57	vegyes
Budapest IX. ker.	56	38	EÖGYKE	28	16	EÖGYKE
Budapest X. ker.	79	52	ÖKBEE	57	29	ARM-KIL-ÖIK
Budapest XI. ker.	145	84	EÖGYKE	172	133	ARM-KIL-ÖIK
Budapest XII. ker.	94	49	EÖGYKE	43	34	EÖGYKE
Budapest XIII. ker.	93	53	EÖGYKE	90	51	ARM-KIL-ÖIK
Budapest XIV. ker.	110	98	EÖGYKE	125	82	EÖGYKE
Budapest XV. ker.	45	57	EÖGYKE	47	33	EÖGYKE
Budapest XVI. ker.	33	41	EÖGYKE	121	103	ARM-KIL-ÖIK
Budapest XVII. ker.	37	87	ÖKBEE	28	22	ARM-KIL-ÖIK
Budapest XVIII. ker.	62	58	ARMENIA	81	50	MÖSE
Budapest XIX. ker.	38	4	0	17	6	ARM-KIL-ÖIK
Budapest XX. ker.	31	43	MÖSE	31	16	ARM-KIL-ÖIK
Budapest XXI. ker.	28	50	MÖSE	36	25	MÖSE
Budapest XXII. ker.	31	26	0	9		
Debrecen	92	64	ARMENIA	41	24	ARM-KIL-ÖIK
Győr	27	93	ARMENIA	74		ARM-KIL-ÖIK
Kaposvár	34	1	0	11	10	ARM-KIL-ÖIK
Kecskemét	39	46	KILIKIA	41	26	ARM-KIL-ÖIK
Miskolc	31	1	0	61	51	EÖGYKE
Nyíregyháza	32	39	ARMENIA	30	21	ARM-KIL-ÖIK
Pécs	50	44	KILIKIA	34	25	ARM-KIL-ÖIK
Szeged	70	139	KILIKIA	131	88	DMÖKE
Székesfehérvár	36	71	MÖSE	69	24	ARM-KIL-ÖIK
Veszprém	62	36	MÖSE	76	38	ARM-KIL-ÖIK
Budaörs	41	45	MÖKE	75	40	MÖKE
Megszünt önkormányzatok						
Kalocsa	24	37	KILIKIA	25	nem ismert	
Tiszaujváros	20	36	KILIKIA	27	nem ismert	
Dombóvár	14	37	KILIKIA	62	nem ismert	
Pápa	13	43	MÖSE	25	nem ismert	
Siófok	6	31	KILIKIA	3	nem ismert	
Dorog	9	42	MÖSE	0	nem ismert	
Alsónémedi	5	36	MÖSE	0	nem ismert	
Dunakeszi	25	30	ARMENIA	1	nem ismert	
Tura	6	35	KILIKIA	0	nem ismert	
Tamási	0	38	ÖKBEE	4	nem ismert	

Jelölőszervezetek:

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület **EÖGYKE**,
 Arménia Népe Kulturális Egyesület **ARMENIA**,
 Dél-Magyarországi Örmény Kulturális Egyesület **DMÖKE**,
 KILIKIA Kulturális Egyesület **KILIKIA**,
 Magyarországi Örmény Spjurk Egyesület **MÖSE**,
 Örmény Ifjúsági Egyesület **ÖIK**,
 Örmény Kultúra Barátainak Erzsébetvárosi Egyesülete **ÖKBEE**,
 Közösen **ARM-KIL-ÖIK**

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület mandátumhoz jutott örmény nemzetiségi önkormányzati képviselői, elnökei

Budapest:

- I. ker. Várady Mária, Sasvári-Merza Krisztina, Szücs Enikő
 II. ker. dr. Issekutz Sarolta, Zakariás Antal Dirán, Bacsó Zoltán
 VIII. ker. Esztergály Zsófia
 IX. ker. Szenttamásy Katalin, Balogh Réka, Király György
 XII. ker. Hegedüs Annamária, Béres Attila, Ispánkiné Somlyai Katalin
 XIV. ker. Zárugné Tancsin Katalin, Szongoth Gábor, Heim Pál
 XV. ker. Nuridsány Zoltánné, Lovas Katalin, Belényessy István
Miskolc: Dr. Rózsa Péter, Ledniczky Zsolt, Szombatiné Nagy Valéria

A Fővárosi Örmény Önkormányzat képviselői**(1–4. EÖGYKE, 5–7. ARM-KIL-ÖIK):**

1. dr. Issekutz Sarolta, 2. Heim Pál László, 3. Esztergály Zsófia Zita, 4. Kátainé Szilvay Ingrid, 5. Akopján Nikogosz, 6. Avanesian Alexan, 7. dr. Serkisian Szeván.

Az Országos Örmény Önkormányzat mandátumhoz jutott 7 EÖGYKE képviselője:

dr. Issekutz Sarolta, Szongoth Gábor, Zakariás Antal Dirán, Esztergály Zsófia, Várady Mária, Dr. Tóth Rózsa, Füleki Balázs.

Országos mandátumot nyert EÖGYKE képviselők

ARM-KIL-ÖIK 8 képviselője:

Akopján Nikogosz, Angi József, Avanesian Alexan, Bezjian Antranik Lutfi, Horváthné Menyhárt Jolán, Paczér Balázs, dr. Serkisian Szeván, Szücs Bálint Péter.

Minden képviselőnknek gratulálunk és jó munkát, sok sikert kívánunk az elkövetkező 5 éves ciklusban.

EÖGYKE elnök

A Bp. Föv. XV. ker.-i Örmény Nemzetiségi Önkormányzat elnöke, Nuridsány Zoltánné emlékbeszédet mond Kiss Ernő emléktáblájánál

Budapest Főváros 2. ker.-i Örmény Önkormányzat képviselői, Bacsó Zoltán, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Antal Dirán koszorúznak a kerületi október 23-i ünnepségen

Koszorúzó az Aradi Vértanúk emléktáblája előtt az Orlay utcában

Zeneagapé

Az Örmény Katolikus Lelkészségen (Budapest XI. ker., Orlay u. 6.), a vasárnap 16, 30-kor kezdődő szentmise utáni zeneagapén **november 23-án** Faragó Laura énekművész műsora, **december 21-én** DJ Szongoth Gábor karácsonyi CD bemutatója a program. Minden érdeklődőt szeretettel várunk!
 Szongoth Gábor szervező

Nyilvánosan látogatható az Örmény Katolikus Lelkészség múzeuma

A nagyközönség részére 2014. október 1-től megnyílt a Budapesti Örmény Katolikus Lelkészség felújított és újra rendezett múzeuma. A 340 évvel ezelőtt Erdélybe menekült, Magyarországra is áttelepült örménység Lelkészsége 92 éve alakult Budapesten. Székhelye 40 éve budai kertes épületben van, amelynek felső szintjén található a múzeum. Itt őrizzük az örmény katolikusok liturgiáját, közösségi hagyományait és kultúráját és a közel 100 év alatt összegyűjtött számos örmény egyházi és civil tárgy- és könyv-gyűjteményét. Egyének, csoportok és szervezetek látogatóinak részére tárlatvezetést biztosítunk.

Nyitva tartás: kedd, csütörtök, szombat, vasárnap 14-től 18,30 óráig.

Hívjuk és várjuk a budapestieket, az ország lakosait és a külföldi érdeklődőket.

Címünk: Budapest XI. ker., Orlay u. 6., a Gellért szálloda közvetlen közelében.

Elérhetőségeink: ormenykatolikus@gmail.com, 06 70 408 2240, 06 20 982 6347.

dr. Issekutz Sarolta (EÖGYKE elnöke, Budapest)

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület az örmény kultúra szolgálatában 2010–2014

Az Egyesület már az 1997-ben történt megalakulásával egyidejűleg célul tűzte ki, hogy az Erdélyből elszármazott és Magyarországon letelepedett, de szétszóródott magyarörményeket közösséggé formálja és számukra biztosítsa az erdélyi örmény kulturális identitás fenntartásához szükséges lehetőségeket. Így döntöttünk azonnal az általam már egy éve üzemeltetett *Fővárosi Örmény Klub* átvételéről és az *Erdélyi Örmény Gyökerek füzetei* kulturális és információs havilap megindításáról. E kettő célja az volt, hogy a szétszóródott családok fizikailag is egymásra találjanak és az országban bárhol élők tudomást szerezzenek az örmény kultúra utolérhető lehetőségeiről. Ezen kívül meghatároztuk az erdélyi örmény gyökerekkel való kapcsolattartás szükségességét: az erdélyi örmény katolikus egyházközségekkel való együttműködést, magyarörmény civil szervezetek létrehozását Erdélyben, templomaink, temetőink állagának megőrzését. Ehhez szorosan kapcsolódik az erdélyi szülőföld alapos megismerése, az örmény katolikus egyházi búcsúk látogatása, a nyári barangolások megszervezése a magyarörmény találkozókkal fűszerezve, azaz a fizikai együttlétek öröme, a kulturális programok cseréje. Ezen céljainknak megfelelően szervezett programokat minden évben megvalósítottunk, valamint támogattuk az örmény katolikus hitélet fennmaradását és támogattuk minden évben a budapesti örmény katolikus templom, múzeum

és könyvtár működését, állagának feljavítását.

Már az induláskor fontosnak tartottuk az örmény kulturális identitás őrzését maradandóan megjelenítő *Erdélyi Örmény Múzeum könyvsorozat* beindítását és a kiadványok közgyűjteményeknek eljuttatását; a múltunk emlékeinek *kiállítások* útján való megjelenítését; az örmény témájú *konferenciák, kulturális napok, hetek* megszervezését, az évenkénti budapesti és erdélyi *örmény katolikus búcsúkon* való részvételt, az *Aradi Vértanúk emlékünnepe* megszervezését. Ehhez 1999-ben csatlakozott a *Szongott Kristóf-díj* alapításunk, amely díjat évente, a karácsonyi klubdélutánon adunk át az örmény kultúra-, a közösség érdekében kifejtett tevékenységükért kimagaslón teljesítő egyéneknek.

A 18 év alatt mindezekből egy rendszer alakult ki, amely évente mindig megismétlődik más-más tartalommal. Eredményeként mára elmondható, hogy biztonságosan lehet számítani az egyesület ezirányú működésére, amelyről széleskörűen lehet információt szerezni a füzetekből és a www.magyarormeny.hu honlapunkon, amelyet már a világ sok országából látogatnak az örmény gyökerek.

A rendszer kiegyensúlyozott működését a háttér örmény nemzetiségi önkormányzataink adták és adják jelenleg is a programok, könyvkiadások, stb. pénzbeli támogatásával, együttműködési megállapodások, projektek részfinanszírozása útján. Önmagában

az egyesület ezt a rendszert csekély bevétel miatt pénzügyileg nem tudná fenntartani.

2010-ben is megjelent a füzetek és évkönyv, esetenként egyre bővülő oldalszámában (1250 példányban) és eljutott a címlistánk alapján papír alapon Magyarországon és kb. 450 példányban Erdélybe is. A füzetek a honlapunkon is olvasható, erről sok száz olvasónknak e-mail üzenetet küldünk a megjelenéskor.

A Fővárosi Örmény Klub megrendezését felváltva vállalták a kerületi örmény önkormányzataink, a változatos programokat havonta a füzetekbe meghirdetjük és beszámolunk róla, valamint a decemberi füzetekben az éves tartalomjegyzéket és a klubok műsorát is megjelentetjük.

Megjelentettük 20 éves kutatómunka eredményeként *Gudenus János József szerkesztésében az Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája* c. könyvet, amely a 2010-ben megjelent mű javított, bővített kiadása. E kötetben már 5.500 családnév található, amelyben az 57 örmény gyökerű magyar nemesi család származott. Kiadtuk a *dr. Issekutz Sarolta Délvidéki örmény nemesek, Elemér – Écska – Nagybecskerek* c. tanulmánykötetet, hogy az erdélyi örmény kolóniákból elszármazott kereskedő családok életét is megismerhessük, így Kiss Ernő és Lázár Vilmos aradi vértanúk családjait. *Kőország* címmel fotókiállításon mutattuk be az örményországi egyházi építészetet, díszítő művészetet. Részt vettünk több konferencián, így Gyergyóban is, örmény emlékhelyeken (Kiskunmajsa, Pongártz Ödön '56-os temetése, Bánffy György temetése, Agárdy Gábor emléktábla), támogattuk az eleméri templom felújítását, a Mezősegi Szórvány Kollégium felépítését, könyvkiadásokat, találkoztunk a brassói örményekkel egy felejthetetlen rendezvény keretében.

Koszorúztunk Budapesten és Eleméren, Nagybecskerekben a szabadságharc örmény hősei emlékhelyeinél, részt vettünk Dr. Bogdánffy Szilárd erdélyi örmény származású titkos püspök boldoggá avatásán Nagyváradon. Az egyesület elnökségének döntése alapján a 2010. évi Szongott Kristóf-díjat dr. Puskás Attila érdemelte ki.

Az őszi örmény önkormányzati választásokon 11 kerületet szereztek meg, az eddigieknek megfelelően, amelyek ciklusa most fog véget érni.

2011-ben a Fővárosi Örmény Önkormányzat választásán sikerült többségbe jutnunk és így harmonikus működést biztosítottunk a kultúra területén is. Az Országos Örmény Önkormányzat képviselői közül viszont kisebbségbe került az Erdélyi Örmény Gyökerek képviselőcsoportja, így a kezdeti remények után végül is teljesen a „keleti” örmény vonal vette át az irányítást, akik az erdélyi örmények kultúra ápolását nem tartva fontosnak, minden állami támogatást maguk között osztottak fel.

Megjelentettük *Szongott Kristóf* szamosújvári armenológus által szerkesztett, 1897–1907-ig Szamosújváron megjelenő *ARMENIA magyar-örmény havi szemle* 21 évfolyamát DVD-n, mintegy 8.500 oldalon, digitalizáltattuk az *Erdélyi Örmény Gyökerek füzetei* korábbi 10 évfolyamát és feltettük a honlapunkra (azóta az alapítástól kezdődően minden lapszám megtalálható); támogattuk az *Erzsébetvárosi örmény katolikus templom könyvgyűjtemény-katalógusa* kiadását, valamint a *Szamosújvári Örmény Katolikus Gyűjtőlevéltár* repertórium kiadását.

Kiállításaink voltak: *Örmény származású magyar nemesi család címeirei; Ecsmiadzin kincsei*; társrendezőként *Gyermekrajz kiállítás örmény motívumokból*, valamint a Kolozsvári Magyar Napok

alkalmából az erdélyi örmény kultúra kiállítását a Szabók Bátyjában a kolozsvári Armenia Örménymagyar Baráti Társaság társrendezőjeként. Könyvbemutatót tartottunk Szamosújváron, Gyergyószentmiklóson, Erzsébetvárosban a magyar találkozókon, Nagybecskerekben a Madách Színházban. Támogattuk a szamosújvári Mezőségi Szórvány Kollégium felépítését, az eleméri templom restaurálását, a gyimesbükki Magyar Iskola újjáépítését, a koltói Liszt Ferenc szobor felállítását. Részt vettünk éveken keresztül az Országos Széchényi Könyvtár és a Budapesti Történeti Múzeum által szerveződő Kárpát-medencei örményeket bemutató kiállítás megszervezésében és támogatásában. A Szongott Kristófdíjat Dávid Csaba író, szerkesztő részére adtuk át.

2011 decemberében dr. Issekutz Sarolta átvette a Kisebbségért Díj Hazai Kisebbségért Tagozat díját Orbán Viktor miniszterelnök aláírásával a Magyar Parlamentben.

2012-ben a már említett minden évben megvalósuló programok mellett kiadtuk *Murádin Jenő: Magyarörmény paletta* c., 36 magyarörmény képző- és iparművészt felsorakoztató „lexikon-szerű” könyv 1. kötetét, támogattuk *Dávid Csaba Dirán és Júlia* c. regényének kiadását; *Szil-Vay Ingrid Újjászületés* c. versgyűjteményét.

Örmény arcok, örmény szemek címmel kiállítást rendeztünk. Emléktáblát állítottunk Lázár Vilmos aradi vértanú bronz plakettjével a Nagybecskereki Püspöki Székesegyházban, valamint Hollósy Simon festőművésznek Budapest XII. Hollósy Simon u. sarkán a XII. ker. Örmény Nemzetiségi Önkormányzattal közösen. Támogattuk a Szentpéteri József Ötvös Iparművészeti Stúdiót az örmény motívumok megismertetése céljából, nyári barangolásunk során részt vettünk

a csíkszépvízi családi találkozón, több száz erdélyi örmény között.

Közreműködésünkkel sikerült Avedik Hovannisiján örmény katolikus papot fogadnunk a budapesti templomunkban, aki XIX. Nerszesz Bedrosz örmény katolikus pátriárka személyi titkára Libanonban és így évente több alkalommal örmény nyelvű szentmise is felhangzik a Bp. XI. Orlay u. 6. szám alatti templomunkban. A Szongott Kristóf-díjat a Csíkkörzeti Magyar-Örmény Közösség Szentháromság Alapítványa – Csíkszereda részére adtuk át főleg a csíkkörzeti magyarörménység összetartásáért.

2013-ban kiadtuk *Benedek Katalin: Élő magyarörmény művészet* c. 42 magyarörmény képző- és iparművészt megjelenítő 2. „lexikon-szerű” könyvünket.

Részt vettünk egyházi rendezvényeken kívül Gyergyószentmiklóson a Magyarörmények Romániai Szövetsége megalakulásának ünnepségén, valamint a Gyergyószentmiklósi III. Örmény Művészeti Fesztiválon, amelynek költségeihez hozzájárultunk.

Április 5-én megnyílt a könyvnyomtatás 500 éves évfordulója alkalmából évek óta közreműködésünkkel szervezett és támogatott *Távol az Araráttól... Örmény kultúra a Kárpát-medencében* c. kiállítás a Budapesti Történeti Múzeumban, valamint az Országos Széchényi Könyvtárban 2 napos nemzetközi tudományos konferencia *„A kulturális transzfer lehetőségei. Örmények Közép- és Kelet Európában”* címmel. A kiállításra heteken keresztül szerveztünk és vezettünk ingyenes csoportos tárlatlátogatást. A kiállítás katalógusa kiadásához jelentős adománnyal járultunk hozzá. Számtalan helyszínen népszerűsítettük az örmény kultúrát, pl. Jászkiséren az örmény gyökérű Aradi Vértanúkra emlékezve.

Kiemelkedő esemény volt számunkra, hogy segítségünkkel és támogatásunkkal egyszerre 5 kisgyermeket keresztelt és bér-mált meg Avedik atya az örmény katolikus templomban örmény katolikus rítus szerint, igen nagy érdeklődés mellett.

Támogattuk az Immaculata Alapítvány a Köztéri Szobrok Emeléséért szervezésében Mátyássy László: Mária Anya c. 4 méteres bronz szobrának felállítását a Budai Vár déli Cortina falán.

A Szongott Kristóf díjat Dr. Kovács Bálint armenológus, történész és Dr. Pál Emese egyházi művészettörténész részére adtuk át a karácsonyi klubdelutánon.

2014-ben kiadás alatt áll *Alexa Károly: Távol az Araráttól... A magyarörmény irodalom* c. lexikon-szerű antológia az Erdélyi Örmény Múzeum sorozat 20. köteteként. Támogattuk *Dávid Csaba: „...azonképpen itt a földön is...”* regényének, *Dr. Doboss Gyula: A Merza napló* c. családi regényének és *Balázs-Bécsi Attila: Szamosújvári örökség* c. könyvének kiadását.

Megrendeztük a nemzetiségi önkormányzatiaság eltelt 5 ciklusa alatti tevékenységünkről szóló, nagyszabású zárszámadó kiállításunkat, mely az eltelt két évtized alatt bemutatott 28 kiállításból adott ízelítőt. Kiállítást rendeztünk az *Örmény Genocídiumra* emlékezve az örmény katolikus templomban.

Kegyeleti barangolás szerveztünk az I. világháború 100. évfordulója alkalmából júl. 27–aug. 1. között Isonzó, Doberdó, Júliai Alpok helyszínekre, ahol felkutattuk és megkoszorúztuk az erdélyi örmény hőseink fellelt sírjait.

Megkezdtük a 2015. április 24-i emléknapra, az Örmény Genocídium 100. évfordulója megünneplésére való felkészülést, amely alkalomra egy Hacskar – köke-rezt felállítását fog emlékeztetni mindenkit

a Budapesti Örmény Katolikus Plébánián a XX. század első, és elhallgatott népirtására.

2014 választási év Magyarországon. A tavaszi választások után ősszel a helyhatósági választásokra kerül sor, mellyel egyidejűleg lesz lehetőség a nemzetiségeknek még a nemzetiségi jelöltjeikre is szavazni. A 2011. évi CLXXIX. tv. A magyarországi nemzetiségekről szóló törvény kimondja, hogy a magyarországi örménység örmény és magyar anyanyelvű, tehát bátran minden örmény kérheti felvételét az örmény névjegyzékbe, aki magyar állampolgár és Magyarországon állandó bejelentett lakással rendelkezik.

Öt évre választunk most képviselőket. A megváltozott új szabályoknak megfelelően először nyílik lehetőség, hogy a választópolgár – bárhol lakjon az országban – szavazhasson közvetlenül nemcsak a helyi, de a budapesti (ha Budapesten lakik) és az országos képviselőjelölti listákra is. Ezzel megnyílik annak lehetősége, hogy számosságunkat felmérhessük. Ehhez az szükséges, hogy minden örmény gyökerű kérje felvételét legkésőbb *szeptember 26. napjáig* az örmény nemzetiségi névjegyzékbe és október 12-én adja le szavazatát az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület képviselőjelöltjeire, illetve a fővárosi és országos képviselőjelölt listájára. Csak az szavazhat, aki előzetesen felvettette magát az örmény nemzetiség névjegyzékbe a www.valasztas.hu honlapon keresztül, vagy kérelmi úrlapon. Az október 12-i örmény nemzetiségi választásokra tekintettel nagyszabású kampánytevékenységet folytatunk, amelynek igényes kiadványát: *Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek választási különszámát* biztosítjuk az érdeklődők számára.

(*Elhangzott Gyergyószentmiklóson, 2014. szeptember 5-én, az Örmény Nemzetközi Történész Konferencián*)

Dr. Száva Tibor Sándor (Bécs)

A 110 éve született Zakariás Antal szerepe 1848/49-ben

Az első székely ágyúk megszületésében komoly érdemet szerzett a 110 évvel ezelőtt született bodvaji vashámort bányász, a balánbányai rézbánya tulajdonosa **Zakariás Antal**, aki nem üzleti számításból ajánlotta fel felszerelését és nyersanyagkészletét a forradalom számára és segítette az ágyúöntést, valamint a löpörgyártást 1848/49-ben.

Gyergyóban született 1804-ben, Zakariás Miklós és Szarukán Mária első gyermekeként. Kereskedőnek tanult, de hamarosan ipari menedzserre vált (úgy is hívták a háta mögött, hogy „*Werkes*”), miután 1838-ban az ő tulajdonába került a balánbányai rézbánya, amelyet nagybátyjától Zakariás Istvántól és társától Simon Tódortól vásárolt meg. Hamar beilleszkedett Balánbánya bányász közösségébe, ahol irányítása alatt gyors fejlődésnek indult a kitermelés az 1840-es évektől kezdődőleg. Jókai Mór a „*Fekete gyémántok*” c. regényének megírásához Balánbánya történetéből meríti adatait egy részét és Berend Iván alakjában tulajdonképpen Zakariás Antalt személyesíti meg, aki ott lakott a munkások között, ugyanúgy, mint Berend Iván. Zakariás fiatalokat küldött (a regényhez hasonlóan) saját költségén bányász és bányamérnök iskolába. Így végzi el a selmecebányai főiskolát Wenczel Károly, a bánya későbbi igazgatója (1871–1894), Hoffman Rafael, a zsilvölgyi széntelepek feltárója és testvére Géza, a borszéki kőszénbánya feltárója és első igazgatója. A Zakariás család 1834-től a kincstártól bérelte a bodvaji (Magyarhermány) vashámort is, ahol Bodor Ferenc az első három rézágyút öntötte

1848 őszén. Zakariásé lett a bodvaji bánya vezető alszíni tulajdona, amelyet a

gyulafehérvári bányabíróságnál így jegyezték be: „Grubenleken auf Eisenstein S. Antoni mit 3 groten Felder-jeder zu 3528 klauffer S. Szentgyörgy bezirk in M. Hermány Ortstgebirt”. Az általa kiképzett szakemberekkel geológiai kutatásokat végeztet az egész Székely-földön, Borszékától Brassóig. Megindítja a bodvaji vashámort, a máréfalvi kőszén-kitermelést, telepeket fedeznek fel Tölgyesen, Hollósarkán társtulajdonosa a szentkeresztbányai vasgyárnak. Egész tevékenységével olyan ipart teremtett, amellyel 16 000 forint bruttó évi jövedelmet tudott biztosítani a bányakitermelés után.

Kiterjedt üzlethálózata folytán belekeverült az 1848-as események sodrába. Bodor Ferenc volt akkor Zakariás Antal üzemvezetője Balánbányán és az ő javaslatára az ágyúöntés megindításának helyéül Bodvajt választották, ahol biztosítva látták a megfelelő szakmai tudást, felszerelést és nyersanyagkészletet, amelyet maga a tulajdonos Zakariás Antal ajánlott fel Gábor Áronnak. Hogy nem üzleti számítás rejtőzött Zakariás Antal segítségével mögött, kitűnik abból a szállóigéből is, hogy a székely ágyúöntő kiadásokra „egy forintot kért” s indult ágyút önteni. Az osztrák hadsereg kevéssel ezután elfoglalja Erdővidéket és lebombolta a bodvaji vashámort, így tevődött át az ágyúöntés Kézdivásárhelyre.

Gábor Áron eredetileg az erdőfülei vashámortban akarta megvalósítani tervét (amely akkor Rauber Ferdinánd földbirtokos tulajdonában volt), de ezt nem találta megfelelőnek, és ekkor fordult a már régebről ismert Zakariás Antal segítségé felé, aki szívesen vállalta az anyagi áldozatokkal járó

nemes ügy felkarolását. Hogy követni tudjuk az eseményeket, szükséges még bemutatni egy olyan személyt, akinek ugyancsak jelentős szerepe volt az első ágyúk kivitelésében. Ez a személy nem volt más, mint Bodor Ferenc, akinek tevékenysége sok elmentmondásra adott okot, de a végső kiértékelésben buzgalmas munkája hasznosnak bizonyult. Bodor Ferenc (1804–1874) 1849 februárjában már a Csíkmadarason létesített löpörgyár igazgatója lett, és ezáltal lehetősége nyílt arra, hogy Balánbányáról több tonna rezet szállítson, és nyersanyaggal lássa el a 48-as hadiipari műhelyeket. Szilárd történelmi tény, hogy 1848 őszén az ágyúöntés értelmi szervezője Gábor Áron volt, de ehhez az anyagi és technikai tudás hozzájárulása Zakariás Antalt és Bodor Ferencet illeti.

A Gál Sándor és Zakariás Antal közötti tárgyalások eredményeképpen 1849. január 26-án 89 mázsa rez érkezett Balánbányáról Kézdivásárhelyre. Ezt erősíti meg az elismervény is, amelyet Gábor Áron írt 1849. június 7-én Zakariás Antalnak:

„-500 az az Ötszázforint vörös rézről amely anyagot a Csík Sz.: Domokosi Rézgyárból Salétrom természetű üstök kikészítésekre az ottani gyár tulajdonosa Tisztelt Zachariás Antal Úrtól mint Álladalmi részletet, hogy hiánytalan ki vettem légyen elismerem”.

Zakariás Antal tragédiájának oka jól ismert. Az 1850-es években megindult a nagytóke beáramlása, amely Erdély bányáiparát a kezébe kaparintja. Élén a Rothschild bankház osztrák-francia érdekcsoportja, amely átveszi az államtól az erdélyi vasutak és bányák egy részét. Fiókvállalata az osztrák Creditanstalt létrehozta Erdély második nagykitermelő tőkés csoportosulását, amely minden jövedelmező bányát kezébe akar ragadni, így a balánbányai bányát is. Miután

Zakariást nem tudják rávenni, hogy eladja a bányát, tárnát nyitnak az eddig már kitermelés alatt álló bánya mellé és a munkásokat elcsalogatják magasabb munkabérekkel. A megtámadott tulajdonos ezek ellen az Udvarhelyi Bánya-Kommisszáriátusnál tiltakozott, de teljesen eredménytelenül. Ilyen módszerekkel lehetetlenítették el az akkor még jól menő bánya működését.

Zakariás Antal megunta az állandó zaklatást és 1858-ban eladta a rézbányát egy bécsi székhelyű részvénytársaságnak 270 ezer forintért, amelyből csak 200 ezer forintot kapott kézbe, sajnos a hátralevő összeget sohasem tudták behajtani az örökösei. Zakariás Antal ettől kezdve családjával végleg Székelykeresztúrra költözött. A bánya még ezután tíz évig viszonylag jól működött, de aztán csődbe került ismét, mígnem 1871-ben végérvényesen árverezésre nem került. A bányát különböző cégek működtették tovább, de egyre kevesebb haszonnal egészen 1894-ig. Az ő tulajdona volt az 1855-ben gróf Mikes Miklóstól megvásárolt fiátfalvi kastély is (másképp Ugron-kastély).

Privát életéről annyit lehet elmondani, hogy 1839-ben nősült Gyergyóban, neje a gazdag Lázár Anna (1815–?) (Antalé) és tudunk az itt született gyermekeiről:

– Miklós (1841–1923) (sepsiszentgyörgyi kereskedő, ő 1872 körül nősült és Gyergyóban halt meg. A gyermekei közül István dr. (1875–?) és Márton dr. (1879–?) a nevüket Telegdy-re változtatták és Marosvásárhelyen voltak ügyvédek),

– Margit (1843–?), – János (1845–?), – Anna (1847–?), – Mária (1850–?).

Zakariás Antal 1869 végén agyvérzést kapott és lebénuult. Felesége gondos ápolása ellenére sem jött helyre ebből a komoly betegségből és 1871-ben váratlanul elhunyt a székelykeresztúri kúriájukon.

Gyarmati Béla

Örmény arcképek (3. rész) – Lukács Róza és Woyciechowski József

Az örmény arcképekkel egykori örmény elődeim közül némelyeknek máig fennmaradt arcképét – rendszerint olajportrét – mutatom be az Olvasónak. Mindenkit arra biztatom, hogy az elődeiről fennmaradt képeket becstülje meg és kezelje szeretettel, mert ezeknek az érzelmi értéke pótolhatatlan. A sort Lukács Róza és Woyciechowski József portréjával folytatjuk.

Az ábrázolt személyek

Lukács Róza és József Woyciechowski (azaz Woyciechowski József) feleség és férj voltak, és bár József – tudunkkal – nem örmény származású volt, de Róza úkanyám szerető férjeként arcképeik mindig egymás mellett függtek, ezért itt is együtt tárgyaljuk őket, illetve képeiket.

Lukács Róza a Zalatnán élt gazdag örmény kereskedő, pénzváltó, postamester és bányavállalkozó Lukács Lukácsnak és Begidsán Katalinnak a leánya és (a máshol ismertett portréjű) Lukács Dávidnak egyik húga, 1829-ben Zalatnán született, az ottani római katolikus plébánián keresztelték. Az 1848–'49-es események idején igen szép és művelt¹ lány volt, aki a rászorultak érdekében kész volt életét is kockára tenni azzal, hogy magyar nemeseket rejtegetett a vérszomjas oláhok elől. Róza bátor tettét nem csak a családi legendárium őrizte meg, hanem már az 1850-es évbeli hatósági „kárfelemelő” vizsgálat hivatalos jegyzőkönyve is, és ezt megerősíti a később kapott kitüntetés² is. Róza

¹ Német nyelvtudását németül írott versei tanúsítják.

² A Ferenc József érdemkereszt arany fokozata.

1850-ben ismerkedett meg a Csemovicből³ áttelepült fiatal hivatalnokkal, a lengyel anyanyelvű József Woyciechowskival. A fiatalember tökéletes német nyelvtudása mellett magas műveltséggel is rendelkezett, amit fennmaradt verses füzete igazol. (A sok német vers között 4-5 lengyel nyelvű igazolja írójuk hazaszeretét és az – ő esetében az orosz – önkényuralommal szembeni tiltakozását.⁴ A fiatalok pár hónapos ismeretség után egybekeltek. Az egyházi szertartást a zalatnai bányakapitányság épületében tartották, mert a véres eseményeket kísérvő tűzvész után Zalatnán nem maradt ép tetőzetű templom.

Boldog házasságukat bőséges gyermekáldás kísérte, összesen nyolc gyermekük született. A Rózáról készült kevés fénykép legrégebbije egy 1867-ben készült családi kép, amelyen a házaspár már mind a nyolc gyermekével látható.

Lukács Róza boldog életének rövidege miatt nem élhette meg gyermekei házasságát, unokái megszületését, így életének legnagyobb ünnepi eseménye lehetett, amikor 1867-ben értesítést kapott, hogy az Uralkodó az üldözöttek mentésében Zalatnán 1849-ben kifejtett bátorságáért kitüntetésben kívánja részesíteni. Miután írásban nyilatkoznia kellett, hogy a magas elismerést elfogadja, Schönbrunnba utaztak, ahol az

³ Csernovic (Tsernivci, UA) a köztudatban Galíciában, valójában azonban Bukovinában feküdt, ma Ukrajnában van.

⁴ Ne feledjük, az orosz cár elleni 1830–'31-es sikertelen lengyel felkeléskor József Woyciechowski már nyolcéves gyermek volt!

Uralkodó – egy briliáns mellű segélyével⁵ – saját kezűleg tűzte Róza keblére az arany érdemkeresztet. Ettől kezdve a Rózáról készült – kevés – fénykép mindegyikén látható a kitüntetés, ami jelzi, hogy Róza a fotográfálás ünnepélyességét az érdemkereszt viselésével is hangsúlyozni akarta.

Úgy tudjuk, József az erdélyi földtehermentési (kárpótlási) munkálatokban a Bach-rendszer hivatalnokaként működött közre, és annak megszűnése után, az állami szolgálatból kilépve az akkor örmény tulajdonban álló „Baláni rézbánya és kohómű”-höz lépett be számvevőnek (ma főkönyvelőnek mondanánk).⁶ Balánba magukhoz vették József özvegy édesanyját. A családra azonban 1877 februárjában szörnyű kettős csapás sújtott le: ugyanazon az éjszakán hunyt el József édesanyja 73 éves korában, és a felesége, Lukács Róza úkanyám, alig 47 évesen. Életük fonálát egymástól függetlenül, más-más súlyos betegség szakasztotta el ugyanaznap. Mindkét halottat a baláni hegyoldalon fekvő római katolikus temetőbe temették.⁷

⁵ A családi legendáriumban szereplő briliáns mellű sajnos rég eltűnt, merthogy „Róza halála után vissza kellett szolgáltatni”. Ez azonban tévedés: magát a kitüntetését kellett volna az örökösöknek visszaadni (amit azok legnagyobb örömeikre elmulasztottak), az Uralkodó személyes jóindulatát kifejező ajándékot a megajándékozott örökösei is megtarthatták. Feltehetően valamikor pénzzé kellett tenni...

⁶ Érdekes, hogy Woyciechowski József számok iránti készségét utódai is örökölték: egy-egy unokája és dédunokája is egyetemi matematikatanár volt.

⁷ A leszármazottaknak a még a XIX. században történt Magyarországra települése és később Erdély elvesztése miatt a baláni sír újraváltására sose került sor, ezért Lukács Róza nyughelye mára már nyomtalanul megsemmisült...

Megözvegyült úkapám ekkor Nagyszebenbe költözött – valószínűleg azért, hogy anyja és nagyanyja nélkül maradt, akkor 13 esztendő legkisebb leánya az ottani Orsolyita apácák révén megfelelő nevelésben részesülhessen.⁸ Woyciechowsky József 1882-ben, öt év özvegyesség után megtörtén, alig 60 évesen, Nagyszebenben hunyt el és az ottani (mára felszámolt) temetőbe temették.

A képek története

Lukács Róza (és férje) portréját nyilvánvalóan a kitüntetés után festették. A képek Róza leszármazottjainál nagy becsben tartva őrződtek meg a mai napig. Hosszú ideig úgy tudtam, a nagymamikám ágya fölött függő képek „a” képek, és nagy volt a meglepetésem, amikor egy másod-unokatestvérnél megpillantottam a festmények párját! (Amiről viszont ő hitte azt, hogy azok „a” képek!) A kettős képpár rejtélyének feltehető, bár hézagos magyarázata a következő lehet. Lukács Róza halálakor a baláni Róza egy fényképe alapján készítették egy-egy olajportrét Rózáról és Józseféről. E képpárt nevezzük A képeknek. (Nem lehetetlen, hogy ugyanakkor, ugyanaz a művész készítette Lukács Dávid már bemutatott arcképét is, hiszen ő is 1877-ben halt meg.) A képek olyan sikert arattak a gyerekek körében, hogy utóbb – már egy másik mestertől – megrendelték egy második „garnitúra” elkészítését (ezt nevezem B képeknek) és attól kezdve bármelyik képpárt látták, nem volt téma, hogy van egy másik ábrázolás is. A családban sosem tudatosult, hogy két képpár létezik! A két képpár külön-külön öröklődött, mindmáig.

⁸ Az 1860-as években Nagyszeben volt a földtehermentés regionális székhelye, így József számára a város és lehetőségei hivatali munkájával kapcsolatosan válhattak ismertté.

A képek egyformán mintegy $\frac{1}{2}$ - $\frac{3}{4}$ élet-nagyságúak. Ha azonban a más-más leszár-mazottakhoz került képeket egymás mel-lé helyezzük, akkor érdekes dolgokat ve-hetünk észre. Aranyozott kereteik a kor íz-lésének megfelelően hasonlóak, de a ke-retek ablakai az *A* változatnál tojásdadok, míg *B*-nél álló téglalakúak. Az *A* képpár ecsetkezelése határozottan finomabb, „mű-vészbibb”, míg a *B*-é „egyszerűbb”. Ez va-lószínűtlenné teszi, hogy azonos mestertől származnának. (Sajnos, szignó nem látható egyik képen se.) Az alakok Woyciechowski József képeinek *A* és *B* változatán igen ha-sonlóak egymáshoz, és jól egyeznek a csa-ládi fotóalbumban megőrződött egyik fény-képpel, ami a férfit már felesége halála után ábrázolja, meglehetősen komoran. (Érdekes apróság a fényképen látható kis arany csat, ami valószínűleg az óraláncot rögzítette a kabáthoz: ez az apróság a *B* változaton hi-ányzik, míg a finomabb kidolgozottságú *A* változaton még látható.

Lukács Róza és Woyciechowski József arcképei, *A* változat

Lukács Róza portréinál az ábrázolások némileg kevésbé hasonlítanak egymáshoz. Az *A* változatot sötét ruhás, szorosan záró-dó, széles fehér gallérú ruhát viselő hölgy látható, akinek ovális arca hosszúkás tojás-dadnak látszik. A *B* változaton széles dekol-tázsú, laza frizurájú, viszonylag széles arc-csontú nőt szemlélhetünk, keblén a neveze-tel érdemkeresztrel.

Lukács Róza és Woyciechowski József arcképei, *B* változat

Az eltérés az *A* és a *B* változat arcvoná-sai közt oly nagy, hogy a rendjel látása nél-kül kételkedhetnénk abban, hogy mindket-tő Rózáat ábrázolja! Van azonban egy fény-képiünk Róza asszonyról: ez már a kitünt-etéssel ábrázolja, mégis lányosan fiatalnak tűnik. A fényképen ugyanolyan széles gal-lér látható, mint a festményen. (Az, hogy a festmény az ellenkező irányba tekint, mint a fénykép, lehet akár a művész hozzájárulása is, de lehet egy fordított állású negatívról tör-tént másolatkészítés hibás eredménye is.) Ez a fénykép talán az *A* változat „hitelet” erősíti. Ugyanakkor azonban, Róza asszony fiának, a komoly művészi rajz tehetséggel megáldott Vilmosnak a bibliájában találtunk egy, mára kissé megviselt színes ceruzarajzot, ami hi-tünk szerint Vilmos édesanyját, Róza asz-zonyt ábrázolja.⁹ A fia által készített rajz a *B* változathoz hasonlóan szélesebb arccsontú hölgyet ábrázol, ugyancsak szélesen dekol-tált ruhában. Nem lehetetlen, hogy a képek *B* változatait éppen Róza asszony Vilmos nevű fia készítette, mert ő az *A* változaton látható-tól eltérően, inkább a *B* változat szerinti alak-ban emlékezett édesanyjára.

A Lukács Rózáról készült képeknek azon-ban van egy további érdekessége is! A Róza

⁹ Róza asszony halálakor Vilmos már 21 esz-tendő volt és korábról is maradt fenn kedves tájképe, később pedig legkevesebb 6 olyan ké-pet festett, amik a családnál máig megőrződtek.

A Lukács Róza és Woyciechowski József arcké-peihez feltételezően mintául szolgált fényképek

asszony keblét díszítő kitüntetést ugyanis a két képen különbözőként ábrázolták! A fel-tevésünk szerint fénykép alapján készült *A* változaton a kitüntetés alig látható, míg a *B* változaton igen hangsúlyos. A különbség azonban nem ez, hanem az, hogy a *B* vál-tozat egy nemlétező, sosemvolt kitüntetést ábrázol!¹⁰ Az eredeti piros szalag helyett holmi zöldfehér szalagot talált ki a nyilván emlékezetből dolgozó művész. Maga a ki-tüntetést keresztje az *A* változatnál felis-merhetően egyezik a valódival, míg a *B* változatnál az ábrá-zoltnak semmi köze a valódihoz. Úgy hi-szem, a *B* változatot készítő (második) művész nem lát-ta sem a kitüntetést, sem az azt ábrázo-ló fényképet, ráadá-sul munkáján talán nem is erre, hanem *imakönyvében találtak* – megrendelőjéhez

Lukács Róza feltétele-zett arcképe (amit Vil-mos fia rajzolt és az ő imakönyvében találtak meg 150 évvel később)

¹⁰ Ezt a családnál máig megőrződött kitüntetés eredetijével való összevetés megerősíti.

hasonlóan – a Vilmos által fontosabbnak tartott arcvonásokra összpontosított.

Bármennyire rejtélyes is Lukács Róza és Woyciechowski József kettőzött arcképpárja, a ma élő mintegy kéttucatnyi leszármozottnak a leginkább kézzelfogható kapcsolatot jelentik déd-, ük- illetve szép-szüleikhez. Bár régiek, de ma többet tudunk róluk, mint szüleink-nagyszüleink, ezért különös örömmel tekintünk rájuk!

Könyvajánló

A Magyar Napló Könyvkiadónál je-lent meg Kovács Bálint és Matevosyan Hakob szerkesztésében a *Politikai krízi-ssek Európa peremén: a Kaukázustól a Brit -szigetekig* című kötet, amely tanulmányo-kat közöl Európa elsősorban földrajzi – de részben politikai – értelemben vett perem-területeinek kríziseiről és konfliktusairól. A kötet szerzői elkalauzolnak a Kaukázus, Ukrajna, Transznisztra, a Balkán, az Ibériai-félsziget valamint a Brit-szigetek területére.

A kötet szerkesztői és szerzői – akik magyar, német, cseh, ukrán, örmény, azerbajdzsáni tudományos intézménye-ket és egyetemeket képviselnek – biz-nak abban, hogy kutatási eredményeik, egy kötetben való bemutatásuk felkel-tik nemcsak a szakemberek, de a nem-zetközi események iránt érdeklődők fi-gyelmét is.

A tanulmánykötetben lévő tanulmá-nyok jelentős része szól Örményországról, Karabahról, így az örmény kultúra, az örmény politika iránt érdeklődők is nagy haszonnal forgathatják.

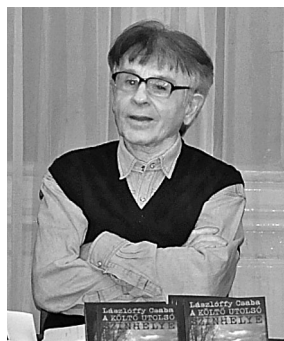
A kötet ára: 2990 Ft

Kapható szinte valamennyi nagyobb köny-vesboltban (Libri, Alexandra, stb.)

Laik Eszter

„Én egy reinkarnálódó személy vagyok”

Az este a meglepetéseké volt, hiszen több fellépőről, előadóról sem az ünnepelt, sem a közönség nem tudott. Így aztán *Lászlóffy Csaba* gyakran ki is fejezte meglepettségét, ha a mikrofonhoz lépett egy régi barát. A mikrofon pedig egy pillanatig sem maradt előadó nélkül, egymás után léptek oda az irodalmárok-énekesek-színészek, hogy gratuláljanak a 75 éves alkotónak. Az asztal közepén

A 75 éves alkotó új kötetével

az este másik két „főszereplője”: a tavalyi ikerkötet – *Pókok a sebezhetőn* és az *Átörökített magány* –, valamint az újonnan megjelent *A költő utolsó színhelye*.

Szondi György, a Napkút Kiadó vezetője elmondta, a *Lászlóffy-kötetek* is kerek születésnapot ünnepelnek műhelyüknél: e legutóbbi éppen a tizedik megjelenés volt. Am a versek és prózák előtt még a dalok töltötték be a Széchenyi-termet: *Puskás Eszter*től lenyűgözően szép előadásban egy örmény egyházi éneket hallhattunk, tiszteletképp *Lászlóffy Csaba* örmény származása előtt. De nemcsak a költő és *Puskás Eszter* ősei vonultak nyolcszáz éve Örményországból Erdély földjére, *Várady Mária* sepi-szentgyörgyi színművész is örmény ősokeket tudhat magáénak. Ő az *Ars poetica – Ünnepnepnap Európában*, a *Sejtek szonettje* és a *Szürcsölni agyam velejét* című *Lászlóffy*-verseket adta elő. Majd a mikrofonhoz állt *Pék Boldizsár* is, bár neki lejjebb kellett állítani a berendezést: a kisfiú a *Kecskeverset* mondta el a költő egyik gyermekvers-kötetéből.

Miután a művészek néhány szóban el is mesélték származási vonalukat, az „örmény vonal” még itt sem szakadt meg: *Zsigmond Benedek* – akiről *Szondi György* elárulta, hogy 94 nyelvet tanult –, egy igazi irodalmi kuriózzummal állt elő – *Lászlóffy Csaba*-verseket fordított keleti örményre. Ebből két haikut olvasott fel magyarul és örményül, a japán műfajjal színesítve a nyelvek összefonódó, szép kavalkadját.

A kritikusi méltatásokat *Kántás Balázs* gondolatai nyitották, melyet *Varga Tamás* színművész felolvasásában hallgathattunk meg. *Kántás* egy hosszabb esszéjének, „A kulturális emlékezet versebe öntése” című írásnak a sűrítvénye, a fiatal irodalmár *Lászlóffy Csaba* tavalyi megjelent ikerkötetét méltatja benne. A szintézis jegyében született verseskötetben összefonódik európaiság, magyarság és erdélyiség – hangsúlyozza *Kántás* –, és e művek összességének épp annyira sajátja az emelkedett hangnem, mint a kesernyész irónia. Sok ponton *Eliot* hosszúverseivel rokoníthatók, viszsza-közön az *Átokföldje*, az emberi kultúra együttlátatásának igénye. Ezzel párhuzamosan a *Szabó Lőrinc*-, *József Attila*-, *Pilinszky-költészet* útját folytatja ez az életmű, s ha van értelme elkülöníteni a határon túl született köteteket, akkor azok közül az utóbbi évtized legjelentősebb vállalkozása a *Lászlóffy Csabáé*. A *Pókok a sebezhetőn* és az *Átörökített magány* egyszerre zárókö és nyitópillanat – összegezte tanulmányában a kötetek jelentőségét *Kántás Balázs*.

Tamási Orosz János – akiről talán nem is tudja az ünnepelt, milyen hűséges kritikusa, jegyezte meg *Szondi György* – csatlakozott *Kántás Balázs* véleményéhez az ikerkötetéről szólva. Az előadó *Nagy Lászlót* idézte: „Felroppenni csak rajban lehet”. *Lászlóffy Csabánál* nem egyszerűen egy nemzedék, hanem embernemzedékek összekapaszkodásáról beszélünk – tette hozzá az előadó. Rajban repülnek a *Lászlóffy*-versek is, belőlük a „mindörökké humanizmus” elve épül fel. A mindenkori hatalmak és a kisember viszonyát feltáró művekből az eltaposhatatlan igazság magasodik fel. E szövegek időben sok év múlva találhatnak egymásra – fűzte hozzá a kötet történetéhez *Tamási Orosz János* –, majd kis patakokból egy nagy lírai folyamra egyesülnek. Lírai önarckép tehát a két kötet, de mégis jóval több annál. Az előadó két jellemző *Lászlóffy*-idézzel zárta laudációját, melyek közül az egyik legismertebb sor még többször is elhangzott az esten: „Hány nemzedéken múlhat még vajon, míg/ a szabadulás várt esélye –: egy/ újabb hazugságciklus földereng?”

Erdélyi György előadóművészt külön örömmel, meglepetve üdvözölte az ünnepelt. A színész elmesélte megismerkedésük történetét: a hetvenes évek elején – amely a művészeknek Magyarországon a hatvanas évek *Párizsát* jelentette – egy könyvkiadóban dolgozó ismerős hozta őket össze. *Erdélyi* plasztikusan felidézte, hogy *Lászlóffy Csaba*, miután beutazási engedélyt kapott Budapestre, megjelent rövid bárányszőr kabátjában, hollófeke haja lobogott utána. Amikor besuhantak *Erdélyi* lakásába a *Corvin téren*, megtorpant a telefonkészülék előtt. Majd lekapta a kabátját, ráborította a telefonra, és kivonszolta barátját a konyhába. „Csaba, ez itt nem divat” – mondta neki a házigazda, utalva a románainál nyugodtabb politikai körülményekre.

„De bizony az” – vágta rá *Lászlóffy*, s mint aztán maga hozzátette az esten: neki lett igaz, ezt bizonyította egy találkozása *Csoóri Sándorral*, akinél minden be volt „poloskázva”. *Erdélyi György* a költő korai verseiből olvasott fel – ezekhez is szép emlékek kapcsolódnak, a *Czine Mihállyal*, *Nagy Gáspárral* közös erdélyi felolvasókorutakon barátja mindig e műveket kérte felolvasni.

Verset vers követett: *Korpa Tamás* és *Prágai Tamás* nem lehettek jelen személyesen, ezért egy-egy művet küldtek el üdvözlésképp, és *Varga Tamás* előadásában meg is hallgathattuk a lírai köszöntöket.

A próza is helyet kapott, mégpedig a szerző legújabb kötetének köszönhetően, melyben neves történelmi, irodalmi személyiségek arcképcsarnokát tárja olvasója elé. Az új gyűjteményt *Pomogáts Béla* méltatta. A *költő utolsó színhelye* lapjaiban III. *Ramszesztől* *Düreren* át *Stendhalig* megelevenedik a világkultúra, melynek elválaszthatatlan részeként felvonul többek között *Kerényi Frigyes*, *Krúdy Gyula*, *Herczeg Ferenc*, *Bálint Tibor*, *Ferencz József*. A portrénovellák hatalmas filológiai pontosságról árulkodnak – magyarázta *Pomogáts* –, mindegyikhez jegyzetek tömegét lehetne készíteni, alátámasztandó a történelmi hitelességet. Még a beszédmódok, a szereplők kifejezései is mind visszanyomozhatók.

Am ezeknek az elbeszéléseknek az igazi ereje mégis a mítikus vonás, *Lászlóffy* történeteiben a mítosz erejével kapcsol össze egyetemet és magyart. „A mítosz sokkal közelebb hozza a múltat, mint a vasos történelmi monográfiák. Aki vállalja a mítoszt, sokkal élethűbb és hitelesebb” – fogalmazott az irodalmár. *Pomogáts* kiemelte, milyen titokzatosak voltak mind a magyar történelem és irodalom figurái – kész regény az életük, mint *Jósika Miklósnak*, vagy igazi

„legendagyárosok”, mint Krúdy. De ott rejlik a történelem abszurditása is ezekben az igaz mesékben, hiszen soha nem a kiszámítható következik be, mindig a váratlan. Zárszóként és születésnap meglepetésként Pomogáts Béla bejelentette: a magyar kormánytól előterjeszti Kossuth-díjra a 75 éves alkotót.

A nagy taps után maga az ünnepelt kapott szót, aki kapcsolódva a méltatáshoz, legutóbbi prózakötetéről jegyezte meg a rá jellemző érzékletes szellemességgel: „Én egy reinkarnálódó személy vagyok, ebben a könyvben is korokon, tér-, idősíkokon szaladgálok át”. A szerző a Kerényi Frigyes életéről szóló elbeszélést érezte a kötet leginkább szimbolikus darabjának, ezért ez lett a címadó novella. A sorából Lászlóffy Csaba összevágott egy prózai montázst, ezt olvasta fel a közönségnek, előtte összefoglalva Petőfi barátjának kalandosan tragikus életét. Az Amerikában új haza megteremtésével próbálkozó, sokszor dühös összezapásokba bocsátkozó emigráns forradalmárokat az anyanyelv tartotta össze – emelte ki a költő, tudatva az élettörténet jelentőségét. „Kerényi én vagyok, vagy önök közül bárki” – jegyezte meg Lászlóffy Csaba a „reinkarnációs írás” felolvasása után.

A próza után néhány verset is meghallgathattunk az ünnepeltől, aki meg-megszakítva felolvasását, egy-egy sorhoz családtörténetének kis mozaikjait fűzte hozzá. Így például a rekviráló oroszok elől a szomszédba átdobott kis játékkardról, a Galíciában harcoló nagyapáról és az Amerikába emigráló nagyanyáról, az örökségről lemondani kötelezett édesapáról. És természetesen szó esett a saját születésnapról is. „Az 75 éves, aki annak érzi magát” – mondta Lászlóffy Csaba, majd az ismert sort idézte derűsen: „A szentek és a költők kivételek”. „Marad a kísértés a folytatásra” – fogalmazott az ünnepelt, aki

azt tárta fel őszintén: még nem jutott el önmagához. „Amíg az ember nem hozott fel mindent magából a mélyről, addig van remény, hogy a kiirthatatlan vadon létezik belül” – utalt búcsúzóul Lászlóffy Csaba a felolvasott Kerényi-montázs címére.

Az ünnepség fénypontja, a díjátadás következett: Szondi György átnyújtotta a költőnek a „Napút-levélnék” elnevezett, bekeregetett oklevelet, melyet szeptember 22-én, az őszi napfordulón készítettek, s mellé egy ötvösművészeti érmet is. Az ünnepeltet Szepes Erika laudálta, aki azt hangsúlyozta: szándéka szerint kiterjesztené a laudáció eredeti céljait, és szeretne hozzájárulni a költő műveinek megszerettetéséhez is, mert nem könnyen befogadható versekről van szó. Ciceró nevezte először humanizmusnak azt a kulturális vezérfonalat, amely végigfut Lászlóffy Csaba művein – magyarázta az irodalmár –, melyeknek a világkultúra csak az egyik fő motívuma, a másik a hűség. Hűség elsősorban a szülőföldhöz, a szerettekhez, az anyanyelvhez és önmagához. S ezzel párhuzamosan kíméletlen harag az árulókkal, a hatalommal, a szabadság megcsonkítóival szemben. „Olvassák és szeressék minél többet verseit olyanok, akik ismerik és szeretik” – fogalmazta meg jókívánságait Szepes Erika. (*Irodalmi Jelen* – 2014. szeptember 27.)

Az ünnepelt átveszi a „Napút-levelet”
(Fotók: Laik Eszter)

Bálintné Kovács Júlia

Erdélyi örménymagyar meghurcoltak, elítéltek, hősök és mártírok (2. rész)

Dr. Jakab Antal (*1909. III. 13-án született Kilyénfalván, Csík megyében. †1993.V.5. Gyulaféhevár) püspököt 1951. augusztus 24-én tartóztatta le a Securitate, tizenhárom évi raboskodás után 1964-ben szabadult. 1971-ig buzásbesnyői plébános volt, amikor VI. Pál pápa kinevezése nyomán az ugyancsak magyar-örmény Márton Áron segédpüspöke lett. A felszentelésére a Szent Péter Bazilikában került sor, a ceremóniát a pápa személyesen végezte. 1990-ben ment nyugdíjba. (*Forrás: Híres örmények. Metapédia*)

Jakab László (*1911. VI. 12-én született Kolozsváron) székelyudvarhelyi hittanár 1952-ben tartóztatták le a szekusok és 1953 őszéig kínozták, vallatták.

A lista korántsem teljes, mert az örménygyanús nevek esetében csak a családfa ismeretében állapítható meg az adott politikai üldözött pap örmény származása, ezért csak azokat soroltam fel, akiknél bizonyítottan fennáll az örmény nemzetiségi hovatartozás. (*Forrás: Híres örmények. Metapédia*)

Karácsonyi István Aradon született 1908. július 10-én. Minorita szerzetesként, a rendek 1950-ben történt felszámolása után az eszterneki ferences kolostorba internálták, letartóztatásakor (1957. dec. 24.) is itt volt. A Szoboszlai-perben 22 évi kényszermunkára ítélte a kolozsvári Katonai Bíróság Temesvárra kihelyezett ülésén. Temesváron, Aradon, Galacon és Szamosújváron volt börtönben, majd kivítették kényszermunkára a Bráilai Nagyszigetre. Luciu-Giurgeni-ben, kukoricatörés közben érte a halál, 1962. november 9-én.

Keresztes Ignác Gyergyószárhegyen született 1939. február 19-én. Letartóztatásakor (1960. aug. 30.) a szárhegyi géppálmáson mezőgépész. A kolozsvári Katonai Bíróság 15 év kényszermunkára ítélte a Fekete Kéz szervezkedésben való részvételért. A Securitatéről 1961. jún. 6-án a marosvásárhelyi Törvényszéki Fogházba került, onnan vitték ki 1961 szeptemberében a Duna-deltába. 1961 novemberében átkerült Luciu-Giurgenibe, majd Zsilaván keresztül Szamosújvárra, ahol 3 évet töltött. Innen szabadult 1964. aug. 6-án. Szabadulása után 1968-ig Balánbányán, 1968–1991 között Gyergyószentmiklóson dolgozott 1999-ben történt nyugdíjazásáig.

Kopacz Ágnes – Született: Csíkcsicsó, 1922. márc. 22. Háztartásbeli. Letartóztatták 1959. október 3-án. A csíkcsicsói csoport egy sor akciót hajtott végre, hogy megakadályozzák a kollektív gazdaság megalakulását.

Kopacz Gyula – csíkcsicsói csoport tagja. Született: Csíkcsicsó, 1897. ápr. 10. Gazdálkodó. Letartóztatták 1959. szept. 30-án. A társadalmi rend elleni ténykedés vádjával, a csíkcsicsói kollektivizálás-ellenes megmozdulásban való részvétellel vádolták.

Korbuly Péter – EMISZ (Erdélyi Magyar Ifjak Szövetsége) Született: Csíkcsicsó, 1925. jún. 17. Letartóztatásakor (1959. febr. 13.) Brassóban lakott és lakatos volt. 17 évre ítélték.

Kovrig György Sámuel – nyárádtői csoport. Született: Nyárádtő, 1907. aug. 30. Gazdálkodó. Letartóztatták 1959. szept.

19-én, a kollektivizálás elleni nyáradtói megmozdulás részeseként.

Kovrig János Sámuel – nyáradtói csoport. Született: Nyáradtó, 1905. szept. 4. Gazdálkodó. Letartóztatták 1959. szept. 19-én. A kollektivizálás elleni nyáradtói megmozdulásban résztvevők ügyében állították bíróság elé.

Melik Mária Született: Maroskece, 1908. jún. 13. Háztartásbeli. 1957. máj. 23-án helyezték vád alá fajgyalászás vádjával. A vádirat szerint 1948-ban már volt elítélve ugyanezért.

Puskás Attila – Puskás-csoport. Született: Kolozsvár, 1931. aug. 9.

Életútja: Középiskolát szülővárosa Piarista Főgimnáziumában és az Ady-Şincsei Fiúliceumban végzett (1950); Veres József író és geológus osztálytársa; egyetemi diplomát a Bolyai Tudományegyetem Természettudományi Karán szerzett (1954). Tanári pályáját a csíkszépvízi általános iskolában kezdte (1954–55), majd tanított a csíkszeredai egyes líceumban (1955–58), ahol kezdeményezésére komoly művelődési élet indult el. A diákok bevonásával színdarabokat, irodalmi eseteket, a helyi rádióban történelmi megemlékező műsorokat rendezett. Mivel ezt a tevékenységet a kommunista pártvezetés és a főtanfelügyelő politikai jellegük miatt elítélte, 1958 nyarán Csíkdánfalvára helyezték. 1959. máj. 12-én öt tanártársával és öt diákkal együtt letartóztatták, és öt magát „a társadalmi rend elleni felforgató tevékenység”, valamint „tiltott írások terjesztése miatt” (ez utóbbi vád tulajdonképpen egy saját '56-os versét jelentette) fővádlottként húsz év kényszermunkára ítélték. 1964. augusztus 3-án szabadult általános

közkegyelem révén. Szabadulását követően sokáig csak kereskedelmi munkahelyeket tölthetett be, majd a Kovászna megyei mezőgazdasági igazgatósághoz tartozó növényvédelmi felügyelőség biológusa-, illetve főbiológusaként a növényvédelmi előrejelzést irányította, nyugalomba vonulásáig.

1990 után újra politikai tevékenységbe kezd. Három éven át az RMDSZ Kovászna megyei szervezetének alelnöke, a 2000–2008 közötti két törvényhozási ciklusban Sepsiszentgyörgy városi tanácsának képviselője volt. A Volt Politikai Foglyok Szövetsége Kovászna megyei szervezetének alelnöke. 1956-os helytállásáért a Magyar Köztársaság elnöke „A hazáért és a szabadságért” emlékéremmel tüntette ki (1991). Később (2004) megkapta a román államtól az „Antikommunista Ellenállásért” elismerő oklevelet, 2008-ban pedig a Sólyom László magyar köztársasági elnök által adományozott Magyar Köztársasági Arany Érdemkeresztet. 2010-ben Sepsiszentgyörgy „Pro Urbe” díjjal ismerte el a városért végzett tevékenységét.

Munkássága: 1969-től közölt tudományosnepszerűsítő írásokat. *A Hét, Dolgozó Nő, TETT, Megyei Tükör* munkatársa. 1972-ben Berde Áron-díjat nyert ökológiai jellegű, környezetvédelmi tanulmányaiért. Állandó előadója volt a Pro Natura táboroknak. A Kriterion Téka-sorozata számára szakértőként válogatást és fordítást készített a nagy francia rovaranos, Jean Henri Fabre írásából, valamint Pasteur biokémiai, mikrobiológiai szakmunkáiból. Meghatározta a bukaresti Központi Előrejelzési Intézet és több megye lepkegyűjteményeit, és több száz fajjal rendelkező rovargyűjteményt állított össze a Kovászna megyei Növényvédelmi Felügyelőség számára. 2008-ban közreadta édesapja, Puskás Lajos börtönnaplóját, „*Más jövőt*

álmodtam” címmel. A *Háromszék* napilap és a Nemere hasábjain sorozatokban foglalkozik a gombaismeret, gyógynövényismeret, valamint a gyomnövények és káros rovarok elleni védekezés kérdéseivel. A *Pro natura* gyűjteményben (1995) *Kímélnünk kell a rovarokat is* című tanulmányával szerepel.

Önálló kötetei: *Barátaink és ellenségeink, a rovarok* (Bukarest: Tud. és Encikl. Kiadó, 1975),

Rovargyűjtők könyve (Kolozsvár-Napoca: Dacia, 1976), *A fenyők birodal-*

mában (Kolozsvár: Tinivár, 1997), *Növényvédelmi ABC* (Sepsiszentgy., 2000) (Forrás: Wikipédia)

Általános források:

1. *1956 Erdélyben Politikai elítéltek életrajzi adattára 1956–1965*, Szerkesztette: *Dávid Gyula* (Polis Könyvkiadó, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2006)

2. *Tófalvi Zoltán Az 1956-os magyar forradalom visszhangja Erdélyben*

3. *Tófalvi Zoltán: A Magyarországon kivégzett 1956-os erdélyi mártírok.*

Folytatjuk

Dr. Sasvári László

A „Merza-napló”-hoz

A műfaját tekintve: családrege. Szeretem a családregeket. Ez azonban szerkesztésében nem „igazi” regény: elkezdett s bevégezett cselekménnyel, szereplőkkel, leírásokkal. Szerkezetileg összetett. Némiképp Szabó Magda „Régimódi történet” című családregejét juttatja eszembe. Nézzük először a címet! Merza – jeles erdélyi örmény-magyar; kishazánkban: magyarörmény, ágas-bogas család. Szongott Kristóf szerint a perzsa eredetű név herceget jelent. (A 2010-es budapesti telefonkönyvben 10 ilyen nevű előfizető szerepel!) Nézzük mennyiben napló!

Szerkezetileg több részből áll. Az első része egy hadifogoly napló. Mozaikszerű az események leírása. (Néha jó volna egyes idegen szavakat megmagyarázni, pl. pleni=fogoly, hadifogoly.) Sok „hihetetlen” hangzik el az életükből. Vállalkoztak! Igazából úgy értem meg ezt a hadifogoly életet, hogy ismerem a két világháború közti könyvsikert: Markovics Rodion „Szibériai

garnizon” című könyvét. Azután további fejezetek. Közben írásmásolatok meg fényképek. A szövegben megtaláljuk ezek magyarázatát, de könnyebb lett volna képaláírással. Arról nem is beszélve, hogy a szövegben vannak utalások olykor egyes képekre, de azok mintha nem lennének mellékelve. A „fülszöveg” montáznak nevezi az írás műfaját. De nagyon sok esemény van a való életből. Egyet érdekességként: a gyerekek az ebédeken – vacsorákon külön hokedlin étkeztek. Ilyen élményem van nagyszüleim háza tájáról. Sok emberek közötti problémát ismerhetünk meg a nagybetűs Életből. (S itt eszembe jut az „Életképek” című tévésorozat, melyet már párszor újra sugároztak [s nincs befejezve!]. Ez a Merza-napló is hozzá hasonló.)

Mennyiben örmény? Nem sokban! Emellett történik arról, hogy örmény-magyar család, a Merza név eredetéről, s arról is, hogy a főhős Merza István, előrelátó, takarékos ember volt és ez örmény tulajdonság.

Ezt többször is hangsúlyozzák! Az Egyházmegyei Takarékpénztár jászberényi fiókjának volt az igazgatója. (Ma elképednék egy ilyen nevű bankon. Pedig volt! Magam is emlékszem a gyöngyösi fiókjára. Egyébként a névben az egri egyházmegyeről van szó!)

A könyv 2014-ben jelent meg Budapesten, a Fővárosi- és a II. kerületi Örmény

Önkormányzat is támogatta megjelenését. Írója Doboss Gyula, ezzel is emléket állítva felmenői örmény-magyar ágának, érintve az Élet sok – megoldandó – problémáját. Egyébként ő, Merza István unokája. Jó lett volna – akár Függeléként – egy családja, mely segíti az eligazodást.

Doboss Gyula: A Merza-napló (Magyar Napló, Írott Szó Alapítvány, Budapest, 2014)

Bakó Zoltán

Önszerveződő erdélyi nemzetiségek

Marosvásárhelyen hagyománnyá vált az ősszel megrendezésre kerülő örmény kultúra napja, amely művészeti, irodalmi és történelmi témakörökkel jelentkezik, nem csak magyar-örmény vonatkozásban. Szó esett így nem csak az örmények, hanem a szászok, a zsidóság, a székelység önszerveződéséről is a nagy érdeklődésre számot tartó előadásokon.

A Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesület (MÖMKE) immár negyedik éve minden őszi megszervezi az örmény kultúra napját Marosvásárhelyen. Idén ezt október 11-én, szombaton tartották meg a Kultúrpalota kistermében, rangos előadók részvételével. Amellett, hogy bemutatásra került az erdélyi magyar-örménység több mint három évszázados múltjának, kultúrájának, hagyományainak bemutatása, idén több erdélyi nemzetiség életéből, szellemi és művészeti értékeiből nyújtottak válogatást az egész termet betöltő hallgatóságának az Együttélési modellek a történelmi Erdélyben a román, örmény, szász, zsidó közösségek körében című előadássorozat keretében.

Az 1600-as évek utolsó harmadában érkeztek Erdélybe az első örmény telepesek, akik az üldöztetés elől menekülve lettek

Örmények a Kultúrpalotában. Érdekesítő előadások

otthonra I. Apafi Mihály fejedelem éleslétésének, gyakorlatias szellemének, s nem utolsósorban vendégszeretetének köszönhetően. Az első letelepülési helyeik Besztercén, Gyergyószentmiklóson és Szépvízen voltak, ezután alakultak ki az örmény szabad királyi városok, Szamosújvár, Erzsébetváros, s később szóródtak szét nagyobb községekbe kompakt örmény csoportok, mint amilyen a maroszeiki Petele is volt.

A MÖMKE elnöke, *Puskás Attila* köszöntője és bevezető előadása után a meghívott mutatták be a témával kapcsolatos előadásait. *Garda Dezşő A Compania és a Mercantile Forum, mint az örmény önszerveződés alapintézményei* címmel érkezett a magyar-örménység sajátos intézményrendszeréről.

A románok 19. századi kulturális autonómiatörekvéseiről szóló, *Cornel Sigmirean* által írott tanulmányt a szerző más elfoglaltsága miatt *Kálmán Attila* olvasta fel. *Pál Antal Sándor* „A székely közösség önszerveződése” című előadását – mint minden alkalommal – nagy érdeklődéssel követte a hallgatóság. Az erdélyi szászok történelmének egy jelentős – és hosszú időtartamú – szakasza, a szász *Universitas (1690–1876)* jelentőségéről és fontosságáról *Kálmán Attila* érkezett. *Zsidó szervezetek a történelmi Erdélyben* címmel *Spielmann Mihály* történész-levéltáros tartott igen érdekes előadást, amelyben a marosvásárhelyi szervezetek, egyletek életébe is betekintést nyújtott.

Az előadások között rangos fellépők szórakoztatták a hallgatóságot: a *Maros Művészegyüttes* táncosai, énekelt *Aszalos Enikő*, zongorán játszott *Szőnyi Márta* és *Szakács Mária Magdolna*, majd a rendezvény végén *Kecskés Ávéd Erika*, a kolozsvári *Gheorghe Dima* Zeneakadémia hallgatója egy Bach-művet játszott el azon a meseterhedgűn, amelyet a MÖMKE által szervezett gyűjtés eredményeként kapott nemrégiben.

Az idei rendezvény fővédnöke *Varujan Pambuccian*, a romániai parlament képviselője és *Turgyán Tamás*, a magyar Országgyűlés örmény szószólója volt. (*Székelyhon.ro.* – 2014. 10. 14.)

Moravcsek Mária

„A hazáért mindenkor, mindenre kész vagyok”

Ittebei és eleméri Kiss József hadnagy, vadászpilóta

(3. rész)

Első bevetésének életveszélyes történetét meg se írja Irmának, egyik megfigyelőtisztje, *Boksay Antal* őrizte meg számunkra. Fenn a levegőben az erős légáramlatok eltepték a kormányozható huzalokat, és elszakadt a szármacsúró is. Csak motorral és oldalkormányal, folytonosan bukácsolva ért le a földre. Félelmetes a gondolat: mi történik, ha a csapkodó huzalok végighasítják a szárnyakat?

Ezeknek az 1916. május-júniusi leveleknek a hátterében a monarchia nyári, támadó tiroli hadművelete áll. Az osztrák-magyar repülőszázadok a hadművelet mindkét szakaszában jelen vannak. Felderítő, bombázó és tüzérséget irányító szerepben.

Kiss egy Brandenburg-felderítőgépet vezet Mögötte a megfigyelőtiszt, aki

fényképez, a gépfegyvert kezeli (a pilótának még nincs), vagy a bombát zsinóron lógatva kézzel céloz. Munkájának sikere a pilóta rátermettségétől, manővereitől függ, ő ad módot mindenre, tehát az eredmény az övé is.

A támadás kezdete után két héttel levél megy Pozsonyba.

„Eddig 6 repülésem van az ellenség fellett. ... 20-án Schio pályaudvarát bombáztam, ugyanakkor a Zúgna Torta állásait sikerült lefényképezniünk. ... 21-én reggel Peribe indultunk 3 géppel, egyenként 4x10 kg bombával.” Délután is sikeresen bombázzák az Etsch melletti Peri városát: „három telitalálat, egy nem robbant.” Majd ellenséges gépek tűnnek fel. Nem baj, „neki az első Formának!” Az megszökik, de valamivel később két másik géppel visszatér,

és üldözőbe vesznek egy szintén nehézkes Lloyd-felderítőt. Hárman egy ellen! Kiss nem habozik: „Rövid, de roppant heves harc után megszabadítottam, s aztán magam is meglógtam. Egy Farman, egy Caudron és egy Caproni volt az ellenfelem.”

Tipikus történet, sokszor megismétlődik még: Kiss felderítőgéppel vadászként harcol a technikai és létszámbeli túlerővel. Esze ágában sincs megijedni, pedig mindhárom típus ún. „óriásgép”, bombázásra kifejlesztve. (A monarchiának erre a célra tervezett gépei nincsenek, a bombázószázadokat csak 1917-ben szervezik meg, kétmotoros Brandenburg-gépekkel repülnek. Kiss József ezutáni, nyári repülései már egy kiérlelt, tudatos rendszerbe illeszkednek. Többször tapasztalja, hogy az elakadt vagy lefagyott gépfegyver miatt harc képtelenné vált gépeinket is könnyörtelenül leövik. Látja, hogy a front legkiválóbb ellenséges repülői, az angolok szinte passzióval teszik ezt, és soha nem kegyelmeznek a védtelennek.

Ezzel szemben az 54 légygőzelmest Francia Guynemer százados elengedi a 61 légygőzelmest német Udet főhadnagyot, mert annak gépfegyvere beszorult. A kanadai Roy Brown lelki furdalást érez, mert le kellett lőnie a 80 légygőzelmest Manfréd von Richthofent (1918. április 21): „Szívesen visszahívnám az életbe.” Az olaszok udvariassági gesztusai szintén emberségről tanúskodnak. A kiváló vadászrepülő, Olivari herceg rossz magyarsággal megírt levelet dob a leivici reptérre 1918. március 15-én: „A magyar bátor, lovagias repülőket üdvözljük nagy nemzeti ünnepükön”, a később ledobott csomagban pedig fényképek a lelőtt magyar pilóta temetéséről és egy fogásba esett magyar repülőőről.

Az angolok nem. Az angolok soha.

Kiss szakkönyveket olvas, tanulmányozza a légiharcok rendszereit, elemzi Manfréd

von Richthofen légcisatáinak leírását Késszül a heroikus feladatára; győzni úgy, hogy lehetőleg ne tapadjon hozzá vér. Kidolgozza és begyakorolja az új módszert: a megszerzett magassági fölény birtokában akár a felhőkből is lecsapni, majd a gép mögő-főlé szinte arasznyi közelségbe kerülve egy puli okosságával és következettségével leterelni az ellenséget hazai repülőterre. (Bajtársak találták ki ezt az otthoni ízű, tökéletes párhuzamot.) Szökni képtelenség, mert a hajszálpontosan irányított foszforlövedékek kijelölik az egyetlen utat. Csak néha szükséges a légszavár vagy a motor szétlövése, ilyenkor siklórepülésben landolnak a megmentett repülők. Ha nehéz volt a küzdelem, Kiss megjutalmazza őket: leterelés közben magas szintű műrepülő-bemutatót tart nekik. Az elképedés akkora, hogy soha, senki nem próbál elmenekülni.

Itt a példa az angoloknak: vajon mit kezdenek vele? Látni fogjuk: semmit.

Egyelőre főként olaszok az ellenfelek, a kiváló vadászrepülők, Baracca, Baracchini, Scaroni, valamint Olivari és Ruffo di Calabria hercegek. Utóbbi különösen vakmerő. Egy ízben 10 méterre ereszkedik le Asiagonál állásaink fölé, vigyázva végig gépfegyverezi a terepet, majd elegánsan névjegyet dob le, és távozik.

Az olaszok jelentős túlerőben vannak: 1916. június 20-án 10 Caproni bombázó és kísérő vadászok támadják meg váratlanul a pergeinei és Etsch-völgyi reptereket. Kiss bőrruha és szemüveg nélkül rohan gépéhez, megfigyelőjével együtt felszáll 4000 méterre (hány fok lehet ott?), egymaga nekimegy a rajnak, és félórás harc után lelő egy bombázót. A repülőknél még nincs becsülete az osztrák-magyar sajtóban, tehát meg sem említik, holott a német újságok nagy részletességgel számolnak be róla. Két hónappal múlva egy négyes Caproni-raj pályázik a

pergeinei pályaudvarra. Kiss dönt: a vezérgépet kell célba venni. Megközelíti 20 méterre, és folytonosan verekedve lenyomja. A bent ülők sértetlenek. A hivatalos Höfer-jelentés mindig hírt ad Kiss légygőzelméről, de csak az első nemesi előnevet használja. Közli a szeptember 17-i harmadik győzelmet is: a Garda-tó mellett kényszerleszállást végzett az olasz Caproni.

A harmadik győzelem láttató, eleven leírásával Kiss József naplója ajándékozott meg bennünket. A repülés magasiskoláját képviselő módszer minden eleme megtalálható benne a foszforlövedékek kivételével. Most erre nem volt szükség.

Tüzérségi megfigyelésre megy pilóta és tisztje. Srapnellfelhők pamacsai látszanak az égen – mit lőhet a tüzérség? Valóban feltűnik egy magát furcsamód biztonságban érző magányos Caproni, holott mindig erős rajokban repülnek csak. Kiss vadászószötné feltámad: „Ez a magányos gép pedig, akármi történik is, ma az enyém lesz!” Ik Caproni még mindig észrevétlennek hiszi magát, gyanútlanul közeledik: „Hatalmas gép, olyan, mint egy erőd. Elöl két motor, hátul egy A szárnyak közötti tartórudak úgy néznek ki, mint valami sűrű oszlopcsarnok.” Kiss már régen felette jár, „aztán irány egyenest a Caproni!” Az menekülni próbál, tüzel, „ami elől én gyors fordulókkal tértem ki.” „Mindig mi voltunk a támadók, mi a gyorsabbak és magasabban járók,” méghozzá tervszerű, szoros közelségben: „A pilótának, a megfigyelőnek és a két gépfegyverlövésznek arcát jól láthattam. Kétségbeesetten dolgoztak.” (Kiss munkának nevezi a harcitévőkénység minden formáját máskor is.) Az ellenség egyre ritkábban lő – mi lehet a háttérben? Baj van itt is, a tiszt gépfegyvere elakad. „De az enyém még jó... Majd végzek én a nagy monstrummal magam is.” Szétlővi a két első motort, a gép

siklórepülésben egyre lejjebb kerül. Közben a saját megfigyelő löni készül a megjavított fegyverrel, de Kiss leinti: „A legyőzött ellenfelet nem harcszerű cselekedet szétlőni.” A Caproni most váratlanul zuhanórepülésbe megy át, a gyanakvó Kiss ugyanígy utána; talán szökni akar? A gép eltűnik egy völgyben. Hova lett? „Spirálba fektettem a Brandit”, amely leszáll egy kis erdei tisztáson. (A pilótaiskolában 100 m²-re gyakorolták az ilyesmit - mekkora lehetett az erdei tisztás?) Katonák, civilek jönnek: az olasz gépet megtartották az erős tölgyfák, az utászok már szedik is le a magasból. „A vezető a fején megsérült, de a többieknek semmi baja nincsen. Nagyon megörültünk a jó hírnék.” „Az olasz megfigyelőtiszt igen nagy tisztelettel beszélt velem.” (Németül.) „Igen meglepte őket az osztrák-magyar gép mozgékonyága és repülési fölénye, mert úgy tudták, hogy az ő gépeik sokkal jobbak.” (Jól tudták, csak Kiss-ről nem hallottak még.) A négy „ellenség” nyakába borul megmentőjének, s mikor kiderül, hogy magyar, örömiük határtalan. Kiss három nevet mond csak: „Garibaldi, Türr István, Kossuth Lajos.” Az olaszok szemében könnycsepp jelenik meg. Egy osztrák dragonos főhadnagy méltatlankodva nézi a nagy barátkozást, de szerencsére nem ő a legmagasabb rangú jelenlevő. A magyar alezredes elmagyarázza neki, hogy életüket köszönik meg most a repülők. Kissék átvizsgálják az olasz gépet, a fontos műszereket magukkal viszik, majd tiszteletkört írnak le a levegőben a legyőzött ellenség megbecsüléseként, és hazatérnek. Mintha mi sem történt volna, jöhet a jó ebéd. „Az este végtelen nyugalom öntötte el egész bensőmet. Jóleső érzéssel feküdtem le, hogy legyőztem az ellenséges gépet, és ezt a győzelmet nem árnyékolta be emberhalál, hála Istennek, nem volt temetés.”

Október 1-jén reggel parancs jön a 3. hadtesttől: fontos felderítést kell végezni a Dolomitokban. Óriási vihar tombol, istenkísértés most felszállni. Kiss József vállalkozik rá, és sikeresen végrehajtja a feladatot. Gépe azonban a hazai reptér felett légszákba kerül, és lezuhan a szőlők közé. A sebesülés súlyos, a trienti kórházban kezelik heteken át.

Karácsonykor Perginében van. Fénykép készül róla és bajtársairól. A háttérben feldíszített karácsonyfa, az asztalkán poharak, alma. Kiss komolyan néz szembe velünk, a bajtársak ugyanúgy, egyikük mandolint penget. Valamennyien viselik kitüntetésüket. Ünnepe van, Karácsony.

Kiss januárban még pihen, erősödni kell: „egész nap skín szaladgálok”, majd bemutatják IV. Károly királynak, amire a koronázóváros szülötte nagyon büszke.

Az ellenség légifőlnye 1917-től kezdve erőteljesen megnövekszik, mert egyre gyakrabban tűnnek fel és nagy létszámban a szövetségesek technikailag is sokkal jobb gépei.

„Távolfelderítő” utakra akkor kezdik küldeni, amikor az ellenség „légizárlat”-a szinte lehetetlenné teszi a felderítést. Ez azt jelenti, hogy különböző magasságokban nagy létszámú vadászrajok keringenek állandóan a levegőben, rajtuk átjutni képtelenségnek látszik. Kiss átjut. Felhők között bujkálva vagy felettük repülve, ha kell, leállított motorral és siklórepülésben néha 200 km-re is behatol az ellenséges vonalak mögé anélkül, hogy egyetlen elhárító lövést is kapna. A felhőlyukakon át minden szükséges információ megszerez.

A távolfelderítő utakra együléses „K. D.” vadászgéppel indul. Szeptemberi naplófeljegyzése megörökíti egy olasz Farman kényszerű lelövését, miközben egy ilyen útról tér haza. „Szerettem volna elfogni és hazavinni, de hosszabb légiharcba benzinhiányom

miatt nem vághattam bele.” Kénytelen a benzintartályra célozni: „A gépből kicsapott a jellegzetes fehér felhő, aztán egy hosszú, fekete füstcsík és lángnyelv..., a gép hirtelen a hátára fordult, és örült kalimpálással bukkant lefelé.” Kísérteties előkép!

Kiss egyre gyakrabban repülhet vadászként. Kovalcsik Gyula tiszthelyetessel pásztázzák a levegőt, hátha akad valami tennivaló. Saját kifejezése szerint „békésen portyáztat” ott fenn, mintha a napfényes pozsonyi korzón sétálgatna vasárnap délután. A nyugalom addig tart, amíg fel nem tűnik az első ellenséges gép.

A nemrég alakult 55. vadászszázadhoz 1917 november elején vezénylik át. Végre! Ez az ő igazi műfaja.

Kiss József repülőéletének legragyogóbb korszaka következik ezután az 55-ös vadászoknál. Társa az osztrák Július Arrighi, aki Brumowsky százados neveltjeként 32 légigyőzelmével 11 vitézségi érmet érdemelt ki, köztük négy aranyat. Az 1917-es légteret őstől kezdve a legőzhetően Kiss-Arrighi-páros uralja. Az 55. sz. parancsnoka, a szintén pozsonyi születésű nemes Maier József százados nemcsak remek szervező, hanem kitűnő kötelékvezető vadászpilóta is. Időnként hármásban indulnak bevetésekre.

Kiss József 1917. november 22-én új táboriposta-címet jelez Irmának: „Fi. K. 55.” „Ősszekerültem Arrighival, az Isonzó legjobb pilótájával. Mindig együtt megyünk vadászatra. Négy nap alatt 11 ellenséges gépet lőttünk le. Ebből rám jut 5 (összesen 12), Arrighire is 5 (összesen 19). Egészen egyforma kitüntetésünkhez most megkapjuk harmadszor az aranyat. Arrighiben egy másodikkal találtam”.

„November 28-án leszedtem a 13. és 14. olaszt. Megkaptam harmadszor az aranyat, és tiszthelyettes vagyok.”

December „16-án leszedtem a 17-ik ellenséges gépet, égve”.

„Ma a király utasítására beadtak hadnagynak. A napokban várom a 12-ik kitüntetésemet (a valóságban a 15-iket), a kisezüstöt ötödször.” (1918. I. 24.)

„Leszedtem a 18. ellenfeletem. A gép és a foglyok sértetlenek. Az első angolok nálunk!” (1918. I. 25.)

A szükségzavú írások jelentős küzdelmekre utalnak.

Ez a páratlan teljesítmény azonban azt is jelzi, hogy az ellenség egyre sűrűbben, egyre nagyobb erővel támad, így vadászaink naponta már kétszer szállnak fel. Kiss módszere mégis változatlan: védtelen gépre nem löni, és lehetőleg megmenteni az ellenség életét. December 16-án módja nyílt volna erre, de a makacs angol önmaga vesztét kereste. Kiss naplója megörökítette a légiharcot.

„Jó néhányszor voltam kint a front fölött, de csak ritkán láttam ellenséges gépet, azt is csak nagy távolságról. Úgy látszik, megszeppentek egy kicsit az angolok, hiszen az 55. vadászszázad megtanította őket a tisztességre.” A délelőtt eredménytelenül telik, de délután feltűnik egy gyanútlan angol Saml. „Még nem vett észre, így hát nekimentem”, „erőteljesen rávettem magamat”, „felülről rácsaptam”, „újra rácsaptam”, és „gépem futószerkezete sokszor egy arasznyira lehetett a pilóta fejétől.” Micsoda technika! Kiss egy bukófordulattal eléje kerül, mert csak a propeller szétlövésével tudja lekényszeríteni. Az angol hevesen tüzel, majd „rémülten látom, hogy... egyenesen belerepül géppuskám tüzebe.” Vagy 100 métert zuhan, „aztán megjelent a jól ismert füstzászló. Tehát a benzintartályt foszforfogoly érte. Kísérteties lángnyelvek csaptak elő a gépből... 15. légigyőzelmem is már a múlté. Sajnáltam

az angolt, Isten látja lelkeket, nem én voltam a hibás.”

Egy hónap múlva, 1918. január 12-én viszont sikerül megmenteni két angol tiszt életét. Kasza Sándor őrmesterrel együtt viaskodnak egy ötös Bristol gyorsfelderítőrajjal, amelyből egyet Kiss 4000 méterről, folytonosan verekedve nyom le a hazai repülőtérré. A megmentett angolok hálásak. Több fénykép készül. Kiss és Kasza ott állnak a hóban az antantkokárdás „B. E.” előtt, egy másikon pedig mosolyogva, összekapaszkodva néznek ránk a korábbi ellenfelekre, Kiss, Kasza meg a két angol.

Kiss József mára az Osztrák-Magyar Monarchia légierijének leghíresebb magyar repülője 19 légigyőzelmével. Ennek többszörösét is elérhette volna, ha nem az ellenfél életét védelmezi. Fényképei jelennek meg Az Estben, az Érdekes Újságban, a berlini Weltspiegel és más német lapok is írnak róla. A megszállt Belgrádban megjelenő Belgrádi Hírek 1917. július 16-án közöl Kiss címen hosszú, romantikus hangvételű cikket magyar nyelvű számában. A legértékesebbek azonban Az Aéro c. szaklap képei és szövegei. Immár hatodik éve jelenik meg A repülés, léghajózás és automobilizmus folyóiratoként, s főmunkatársai közé tartozik Bánki Donát műegyetemi tanár is. A fényképek a legyőzött ellenséges gépeket mutatják vagy Kisst a lehozott angol hadnaggyal, csoportképet két másik angollal, más-hol egy megmentett olasz tiszttel beszélget, Kisst bemutatják a királynak, Conrad von Hötzendorf gratulál neki, repülőgéposztág élén Kiss és vezérgépe Perginében, légifelvétel portyázó „K. D.” gépéről és sok portré. A legismertebb 1918-ban készül, köpenyben, sapkában, minden kitüntetésével látjuk. Három arany, négy nagyezüst, öt kisezüst, négy bronz (ennyit fogadott el) és a Károly csapatkereszt díszíti zubbonyát.

Kiss repülődicsőségének nagyon rögzös volt az útja a közös légierőnél. Hogy szakmai terveit megvalósíthassa, tiszt szeretett volna lenni, de nem volt hozzá érettségije. IV. Károly király személyes utasítására 1918. január 24-én ismét előterjesztették hadnagy rangra, de a lassú adminisztrációnak még a királyi szándék is kevés volt. Először szakaszvezető, majd törzsrözmester, végül tiszthelyettes lehetett csak.

Január 27-én három olasz géppel vív súlyos légiharcot. Megsebesül, alig tud hazajutni. Mindezt gyerekkori barátjának írja meg február 5-én: „Január 26-án leszedtem egy angolt, így most 19 légyigőzelmem van, s nem is lesz egyhamar több, ami azonban hidegen hagy. Ez csak eszköz lett volna ... valószínű, céloamat már elértem.” Nyilván az angolokra gondol, hiszen több bajtársuk életét mentette meg.

Másnap egy olasz gép jelenik meg váratlanul Pergine felett. Kiss a leggyorsabb és legtüremlenebb, ismeri a pillanatok értékét: „Úgy, ahogy voltam, beugrottam gépembe... míg a többi piszmogott, eluntam a várást, s egyedül rohantam el.” Még három olasz vadász kerül elő, „de ami még nem esett meg velem, az ma megtörtént.” Elakad a gépfegyverszalag, „vad ütést

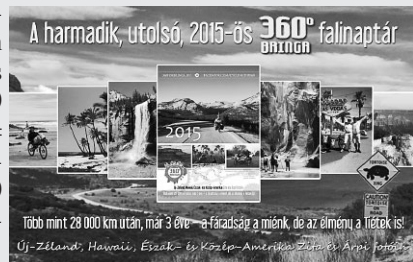
kapok a bal csípőmbé, rögtön lefordultam a masinámmal... egy keserves fél óra múlva mégis hazajutottam. Ma már felkeltem az ágyból.”

A tétlenséget nehezen viseli. Hallja a híreket: a légiharcok eldurvultak. „A fenekedő gyűlölködés, az idegileg elfáradt ember türelmetlensége” érvényesül, írja az ugyancsak pozsonyi születésű Hefty Frigyes, a Hány-század vadásza. Angol, francia és amerikai repülőgépek tömege érkezik, légifölényük óriási.

A Brumowsky, Hány és a többi század repülői helytállnak, de már inkább a szerencse, mint a megérdemelt győzelem kíséri őket. Kiss József 1918 május elején tér vissza Perginébe. Egyedül van. Arrighit 26. légyigőzelve után Albániába vezényelték, Maier százados már a campoformioi vadászrepülő-iskola parancsnoka.

Röviddel halála előtt írja egyik bajtársának: „...A régi gárdából egyedül maradtam. Kemény munka áll mögöttem. Amióta itt vagyok, borzasztó harcaim voltak az angolokkal, akikkel partner nélkül nehezen bírok. Nagyon fáradt vagyok.” A levél tele van sötét színekkel, balsejtelemmel, ami eddig – egy kivétellel – sohasem fordult elő. *Folytatjuk*

Zárug Zita és Harkányi Árpád, a világméretű nászúton levő házaspár, ebben az évben is kiad egy, a fotókból összeállított falinaptárt december elején. Előrendelésre, előjegyzésre van lehetőség Zárug Katinál a 06-309713820-as mobil számon. (1 db = 2 000 Ft, 2 db = 3 900 Ft, 3 db = 5 700 Ft, 4 db = 7 400 Ft, 5 db = 8 500 Ft) A fiatalok október végén a 30. országban, Mexikóban járnak, eddig összesen 29 200 km-t kerékpároztak. Útjukat az interneten is lehet követni a 360fokbringa.hu oldalon.

Szennyessy Judit

Kegyeleti barangolás Isonzó, Doberdó, Júliai-Alpok, Karszt-hegység és a Trieszti-öböl vidékein

– 2014. július 27–augusztus 1. (2. rész)

Július 27. A Ljubjana városképének kialakításában meghatározó szerepet játszó építész, Jozef Plecnik főműve a pillérek számaról elnevezett Hármastól Híd, amely az óvárost köti össze a központtal. A Hármastól Híd balra húzódik a Piactér, mögötte az Andrea Pozzo által tervezett Szent Miklós Szekesegyház, illetve a piactér lezárásaként az art nouveau stílusú Sárkányok Hídja. Miután átvágtunk a Belvároson, megcsodáltuk a XVIII. században épült Városházát, valamint a Robba szökőkutat, és eljutottunk a hegytetőn magasodó Várhoz. A vár, bár már a középkorban is erőd volt, mai képét az 1511-es földrengés után nyerte el. Fő látványossága a XIX. századi Kilátótorny 150 lépcsőjének megmászása után várt ránk, a város terakotta háztetőitől egészen a Júliai-Alpokig nyúló csodálatos panoráma. Az esős időből vett első ízelítő után beszálltunk a buszba, és elindultunk a szállásunk felé.

Közel egy óras utazás után megálltunk Rostás Pál huszár emlékművénél a Budanjei háromtornyos templom oldalánál. A közhuszár története több mint kétszáz éves. A napóleoni háborúk idején 1813 októberében a Radetzky huszárezred katonáinak egy része összeakaszkodott a menekülő franciákkal. Rostás Pál négy huszártársával az ezred sebesültjeinek biztonságos elvonulása céljából feltartóztatta a közel tizenhatszoros túlerőben lévő franciákat. Egy negyedórás viaskodás után Rostás Pál 30 golyóval a testében utolsóként hullott le a lováról. Az ellenfelei már lőttek, mert a kardjával nem bírtak. A helybeliek végignézték a bátor tettet,

és bajtársai díszsírhelyet adományoztak számára, majd 1845-ben emlékművet emeltek a sírja fölé. 2010-ben helyiek kezdeményezték a szobor újbóli felállítását, melyre a Ljubjanai nagykövetségünk közreműködésével 2013-ban került sor. A szobor előtt főhajtással emlékeztünk a hős huszárra, és közben Issekutz Sarolta elhelyezte a piros-fehér-zöld szalaggal átkötött koszorút, elénekeltük a magyar himnuszot.

Rövid utazás után Nova Goricia házaihoz, majd szálláshelyünkhöz értünk. A jó előkészületeknek köszönhetően hamar megkaptuk a lánykollégium szobakulcsait, és gyorsan elhelyezkedtünk. Utolsó falatig elfogyasztva vacsoránkat altató nélkül vágtunk az éjszakának. A bátrabbak vacsora után Gyuri bácsival felmentek a szálláshelyünk felett magasodó kolostort megtekinteni.

Július 28. Ezen a napon Szlovénia természeti csodáival ismerkedtünk, és első benyomásainkat szereztük az isonzó front környezetéről. Buszunk első állomása Bovec

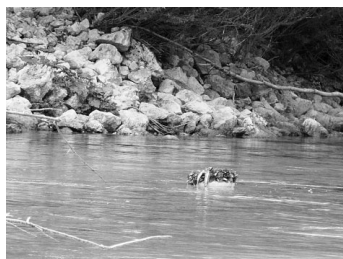

volt, amely városka telen a síelők, nyáron a vízi sportok kedvelőinek paradicsoma. Lesétáltunk a Soca folyó partjára, hogy a smaragzöld vízre ráhelyezzük babérlevelekből font, és egy úszógumira erősített koszorúkat. A raftingolók segítségével a folyó közepére tett koszorúnk piros-fehér-zöld szalagja az Adriáig hirdette csoportunk emlékezését az első világháború elesett hőseire. Himnuszunk messze zengett a szikrázó napsütésben, s hosszan néztük a kanyarokban el, majd ismét feltűnő jelképet. A raftingolók öltözőjében a fiúk speciális vizesblokkot találtak, a lányok pedig ismét sorban álltak. A folyón átívelő hídon megcsodáltuk a Júliai-Alpok magas berceit és a tajtékzó vadvizet. Ezután megtekintettük a Boka vízesést. A 106 méter magas és 30 méter széles természeti tünemény egyike Szlovénia legnagyobb vízeséseinek. A kijelölt turistaúton mentünk, és jutottunk el a vízeséssel szembeni tisztásra, hogy gyönyörködjünk a csodálatos kilátásban. Innen 1,5 km-re álltunk meg legközelebb az első világháború isonzói frontszakaszának egy rekonstruált kavernájánál. Az erdőben megbúvó, föld alatti alagútrendszer ijesztő látványt nyújtott sötétségével és nyirkosságával. Valamennyien arra gondoltunk, hogy milyen

Dr. Szennyessy Judit

Koritnica patak 60 méter mély szurdoka felett áll. 1797-ben az erődöt Napóleon seregei ellen védték. A nagy számú támadó ellen a védőknek semmi esélye nem volt, s ezért cselhez folyamodtak: az éjszaka leple alatt eltávolították a Koritnicán átívelő hidat. A csel ellenére a védőknek meg kellett adniuk magukat, és a győztesek az erődöt teljesen lerombolták. Az erőd mai formáját 1882-ben nyerte el, és mindkét háborúban fontos védelmi

szerepet töltött be. Az erőd belsejében végignéztük a kiállítást, a büfében pedig egy Sátoraljaújhely szlovák feléből ideköltözött magyar felszolgáló kislánnyal beszélgettünk

A Kluze erőddel szembeni dombon található Fort Hermann-hoz vezetett ezután utunk. A romjaiban is imponáló erődöt az I. világháborúban a tüzezségi támadások teljesen tönkretették. Az erőd tetejéről, melynek során egy lőrészekkel ellátott barlangfolyosón is átjutottunk, csodaszép kilátás nyílik a Koritnica völgyére. Kilencvenkét éves

szörnyű lehetett katonáinknak hónapokat, éveket ilyen körülmények között harcolva eltölteni.

Utunk következő állomása, a Bovec-től 4 km-re található Kluze erőd volt. Az 1600-as évek közepén épült katonai objektum a Predelre vezető út mentén a

Koritnica patak 60 méter mély szurdoka felett áll. 1797-ben az erődöt Napóleon seregei ellen védték. A nagy számú támadó ellen a védőknek semmi esélye nem volt, s ezért cselhez folyamodtak: az éjszaka leple alatt eltávolították a Koritnicán átívelő hidat. A csel ellenére a védőknek meg kellett adniuk magukat, és a győztesek az erődöt teljesen lerombolták. Az erőd mai formáját 1882-ben nyerte el, és mindkét háborúban fontos védelmi szerepet töltött be. Az erőd belsejében végignéztük a kiállítást, a büfében pedig egy Sátoraljaújhely szlovák feléből ideköltözött magyar felszolgáló kislánnyal beszélgettünk

A Kluze erőddel szembeni dombon található Fort Hermann-hoz vezetett ezután utunk. A romjaiban is imponáló erődöt az I. világháborúban a tüzezségi támadások teljesen tönkretették. Az erőd tetejéről, melynek során egy lőrészekkel ellátott barlangfolyosón is átjutottunk, csodaszép kilátás nyílik a Koritnica völgyére. Kilencvenkét éves

útítársunk és két kísérője lefelé jövet egy rövidebb utat választott, melynek azonban nincs kiépített lejárata, így Gyuri bácsinak és segítőknek kellett őket „leemelni” a szirt-ről. E rövid intermezzo után már együtt néztük meg az erőd alatt található ossáriumot. Lassan csepegni kezdett az eső, s így Gyuri bácsi azt a döntést hozta, hogy a Soca forrása helyett, a Mlinarica szurdokot tekintjük meg. Egy nagy parcolóban megálltunk és lesétáltunk a Soca medréhez, hogy megtaláljuk a patakon átívelő függőhidat, amelyen el lehet indulni a szurdok felé. A séta 15-percet vett igénybe, ami a Soca-ba ömlő Mlinarica patak mellett halad. Mindenkinek nagyon tetszett a szinte hófehér kövek, sziklák között csörgedező kristálytisza víz látványa. A hazafelé vezető úton, a buszban Julius Kugy munkásságával ismerkedtünk. Az Osztrák-magyar Monarchiában született természettudós és író a Júliai-Alpokban mintegy 50 turista utat fedezett fel. Nevéhez fűződik a Triglavi Nemzeti Parkban található Botanikus Kert megalapítása is. Az első világháborúban tanácsadóként vett részt, a másodikban a szlovén partizánok mentésében segédkezett. Emlékműve a Triglavi Nemzeti Parkban található. Vacsora után ismerkedési est keretében bemutakoztunk egymásnak. Meghallgattuk az Örmény magyarok Egyesületének az alapítástól napjainkig eltelt időszak főbb eseményeit, és az önkormányzati választásokhoz kapcsolódó teendőket. Sorban felállva ki-ki örmény gyökereiről, életpályájáról és családjáról beszélt. A kellemes hangulatú együttléttel kicsit közelebb kerültünk egymáshoz, és másnap már ismerősként üdvözlöttük egymást.

Július 29. A mai napon az Isonzói fronttal ismerkedtünk. Útközben Gyuri bácsi segítette felidézni az első világháborúról tanultakat, s megadta azt a szellemiséget, amellyel a katonai temetőket, az emlékkápolnákat és a múzeumokat kellett szemlél-

nünk. Az első világháború különösen érzékenyen érintette a magyarokat. Az általános hadkötelezettség a férfi lakosság döntő hányadát hadba szólította, az otthon maradtak pedig megfeszített erővel dolgoztak a győzelemért. Amíg a fronton a csukaszerű kegyenruhába bújtatott százazrek elkeseredett, öldöklő harcot folytattak, addig az otthon maradt szerettek rettegve várták azt a papirost, amely a messzi idegenben harcoló haláláról, eltűnéséről vagy sebesüléséről értesített. Ez a félelem nem volt alapatlan, a hadba szólított kettős Monarchia közel négy milliő katonájából 661 000 soha nem tért vissza 743 000 megsebesült. Az elesettek között mintegy 300 000 volt a magyarok száma. Ezek a magyar katonák elképzelhetetlenül nehéz körülmények között, konok bátorsággal álltak helyt a sivár karsztban és az Alpok égbe nyúló hegyormai között. Sírjaik elborítják e két harcmezőt, hiszen voltak olyan alakulatok, amelynek vesztesége jóval meghaladta a negyven százalékot. Ezek a harcoló katonák egyszerre néztek szembe a tömegpusztítás modern „csodáival”, az automata fegyverekkel, a gáztámadásokkal és tömegrohamokkal, valamint a középkort idéző kézitusákkal. Az első világháború katonái hősök voltak, hiszen helytálltak a legvégsőkig, és saját vérükkel írták be nevüket a magyar hősök emlékkönyvébe.

Az Isonzói hadszíntér felső, északi része 1915 májusától, az olasz királyság

hadüzenet küldésétől 1917. november 19-ig, a Caporettoi áttörésig tartott. Olaszország két támadási irányt jelölt ki. Az egyik Ljubljana, a másik Trieszt felé mutatott., Mindkét út a Görzi medencén keresztül vezetett. A Monarchia úgy határozta meg védelmi stratégiáját, hogy feladta a síkságot, és a hegygerincet védte. Az Isonzó hadsereg élén Borojevic Svetozár állt. Vezetése alatt vertek vissza az osztrák-magyar csapatok tizenegy támadást, majd jutottak el a Piavéig. A 12 Isonzói csatában az olaszok óriási veszteségeket szenvedtek. Ők voltak ugyanis az alulról rohamozók, akik folyamatos tüzéségi tüzet kaptak, s ha ezen átjutottak, ott volt a szögesdrót akadály. Ha pedig ezen nem akadtak fenn, akkor jött a halálos kézitusa. Az olasz katonák a hegyoldalon fedezék nélkül kapaszkodtak felfelé, s ha szerencsésük volt, elrejtőzhetek egy szikla mögé, vagy beugorhattak egy kavernába. Nem volt azonban könnyebb helyzete a védőknek sem. A folyamatos tüzéségi tűzben nappal nem, csak éjszaka lehetett közlekedni. Ekkor kellett feltölteni a készleteket, és levinni a sebesülteket. Ekkor építették a hegyoldalba vájt kavernákat, rókalyukakat és télen a jégbarlangokat. Míg a kavernákban sikerült némi otthonosságot teremteni, addig a

lövészárkokban napokon, heteken keresztül ugyanazt a ruhát viselték, s néztek szembe az ellenséggel.

Buszunkkal Tolminba mentünk, ahol egy szupermarketben feltöltöttük a napközbeni fogyasztásra szánt élelmiszerkészletet, majd átszálltunk négy darab kisbuszba. Az orosz hadifoglyok által épített egysávos hadi úton kapaszkodtak fel buszaink, miközben viharral, záporral párosuló fekete felhők borították sötétbe az alpesi tájat. Csak egy kisbusz ment föl a Javorcai kápolnához. A többiek egy erős kaptatón fölgyalogolva, átáztva érkeztek meg az Osztrák-Magyar Monarchia e kegyeleti helyéhez. A Tolminka folyómeder felett magasodó Szentlélek emléktemplomot az Isonzó front osztrák-magyar elesett védőinek tiszteletére emelték. Az 1916. március 1-től november 1-ig épült templom terveit Remigius Geyling bécsi festő és színpadkép tervező készítette, aki akkoriban főhadnagyként szolgált. A hadnagyként tevékenykedő Jablonszky Géza a szervezés és építésvezetés feladatait vállalta magára. A templomot, melynek alsó része teljes egészében katonák, és a fronton szolgáló kézművesek építették. A bejárat felett magasodik a harangtorony egy napórával,

valamint a Monarchia címerével. Ez utóbbiban a „Béke” felirat olvasható. A templom külső falát az Osztrák-Magyar Monarchiához tartozó húsz tartomány címerei díszítik. A templom belsejében hierarchikus sorrendben 2564 katona nevét vésték vörösfenyő táblákra, (ezek eredetileg lőszeres ládák fedelei

voltak) amelyek egy emlékkönyv lapjait szimbolizálják. A templom belső része a freskókkal és díszítésekkel szecessziós stílusban készült. A kápolna színvilága kék és fekete, amihez fehér és arany díszítés társul.

Az oltár mindkét oldalán a békét szimbolizáló mozaikszerűen ábrázolt Szentlélek angyal formájában jelenik meg. A tabernákulum felső részében a fából faragott keresztre feszített Jézus a mellette térdeplő két angyallal Anton Perathoner asztalos munkája. Megilletődve álltunk és nézelődtünk a kápolnában, betűztük a neveket az emlékkönyvlapokon, és kerestük a magyarokat. Egyik útítársunk megtalálta unokatestvérét és gyertyát gyűjtött tiszteletére. A sok magyar koszorú mellé elhelyeztük a miénket is, és a himnusz eléneklése, valamint a Miatyánk közös elmondása után búcsút vettünk a világ kulturális örökségének részét képező kápolnától.

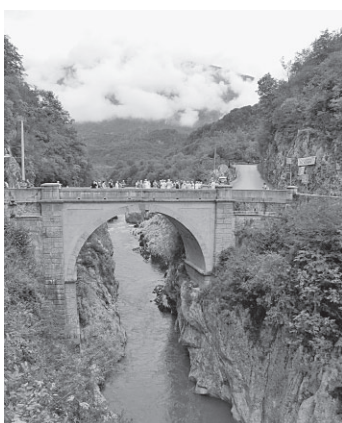
A saját buszunkba történő átszállás után a Kobaridi múzeum felé vitt az utunk. A múzeum az első világháború eseményeinek, azok között is a Caporettoi áttörésnek állít emléket. Az állandó kiállítást néztük meg, melynek legérdekesebb része az a makett, amely az Isonzói csata helyszínét huszonhét négyzetméteres kicsinyítésben mutatja be. A „fehér szoba” zord képeivel a katonák szenvedéseinek széles skáláját tárja elénk, különös tekintettel a hosszú télre és a hatalmas óra. A következő szoba a hátszág szenvedéseit ábrázolja a polgári lakosság menekülésével, a kórházakkal, temetőkkal. A „fekete szoba” az állóháború borzalmait beszéli el. Egy kavernában pedig azonosulhatunk a szüleink levelet író katona lelki-világával. A tárgyi emlékeket, fegyvereket,

drótvágókat, katonai öltözeteket, sisakokat meg szemlélve megnéztünk egy tizenkilenc perces filmet, amely jó összefoglalást adott a Caporettoi áttörésről. A Caporettoi ütközetre való felkészüléshez több mint egy hónapi idővel rendelkezett a

Monarchia hadvezetése. A támadásban német csapatok is részt vettek. A támadás vezetője Otto von Below tábornok volt. A háborús taktika kidolgozója pedig Oskar von Hutier, aki rohamcsapatokkal képzelte el a támadást beszivárova az ellenséges vonalak mögé. A rohamcsapatok egyik századát a második világháborúban „sivatagi róka” névvel felruházott Erwin Rommel vezette. A rohamcsapatoknak el kellett foglalniuk a stratégiailag fontos pontokat, és állandó tűz alatt tartva az ellenséget be kellett várni az előrenyomuló főcsapatokat, akik könnyen elsöpörték a legyengített ellenséget. A beszivárgással az ellenséges vonalak mögé bejutás volt a cél, elvágva a kommunikációs kapcsolatot, és a visszavonulás lehetőségét. A monarchiabeli csapatok gyors tempóban haladtak előre azzal a céllal, hogy bekerítik az olaszfrontszakaszt. A 2. olasz hadsereg vezetője, Cadorna tábornok az utolsó pillanatban rendelte el csapatai visszavonulását egészen a Piave folyóig. Az ütközetben az olasz hadsereg gyakorlatilag megsemmisült. 40 000 halott és 20 000 sebesült mellett 300 000 katona esett fogságba, 3500 pedig dezertált. A vereség hatására az olasz hadsereget újjá kellett szervezni, új főparancsnokot kinevezni és az antanttól angol, francia segédcsapatokat kérni, hogy a Piave melletti állóháborúra fel tudjanak készülni. A film jól mutatta, hogy az olasz hadseregben milyen mélyre süllyedt a háborús morál, hogy

a katonák fegyvereiket eldobálva, a hadsereget elhagyva lakóhelyükre igyekeztek visszatérni. Sajnos a Monarchia csapatai a döntő győzelmet nem tudták elérni, a Piave mellett már védekezésre kellett berendezkedniük. Így jogosan fogalmazódott meg az 1918-ban onnan hazatérő katonákban, hogy miért történt így, hiszen ők sohasem vesztek.

Napóleón-hídon, amit gyakorlatosan is megtekintettünk. Az 1750-ben épült híd onnan kapta nevét, hogy Napóleón ezen a hídon indult az osztrákok elleni csatába. A csoport egyik fele a szemerkélő esőben visszament a busszal a Kobaridi sörözőket meglátogatni, míg bátrabbik és kitartóbb fele a 15 méter magas Kozjak vízesést tekintette meg. A program további részét az erős esőre tekintettel elnapoltuk, s a csata relikviáinak felidézésével tértünk nyugovóra. *Folytatjuk*

A múzeumlátogatás után buszunk áthajtott a Soca 200 m. hosszú szorosát 21 méter magasan átívelő

elnapoltuk, s a csata relikviáinak felidézésével tértünk nyugovóra. *Folytatjuk*

Fővárosi Örmény Klub

2014. november 20., csütörtök 17 óra

A Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál terme, Bp. V., Városház u. 7.

Műsor

I. Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület kegyeleti barangolása az I. világháború helyszínein: Isonzó, Doberdó, Júliai-Alpok, Karszt-hegység és a Trieszti-öböl vidékein (2014. július 27–augusztus 1.)

Előadó: **Dr. Szarka György**
Vetítettképes beszámoló

II. rész kb. 18 órától

Távol az Araráttól... A magyarörmény irodalom

Szerkesztette és bemutatja **Alexa Károly** irodalomtörténész

Közreműködik **Dr. Szabó András** előadóművész

Rendező: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Támogató: Fővárosi Örmény Önkormányzat

Budapest Főv. II. ker.-i Örmény Önkormányzat

Szomorújelentés

Mély fájdalommal és megrendüléssel tudatjuk, hogy a szerető férj, testvér, apa és nagytata

Flórián Antal

színművész, a Szegedi Nemzeti Színház tagja, tevékeny életének 75., boldog házasságának 45. évében, rövid, súlyos betegségben, 2014. október 17-én csendesen elhunyt.

Drága szeretettünk hamvasztás utáni búcsúztatás 2014. november 10-én, 13 órakor lesz a Farkasréti temetőben a római katolikus egyház szertartása szerint.

Gyászolják: Felesége: Klári, gyermekei: Ági, Laci, Gergő, unokái: Zorka, Ármin, Nóri, Blanka, testvére: Laci, menyee Ildikó és a kiterjedt rokonság otthon és itthon.
Drága emléke, szavai szeretete, bölcsessége örökre bennünk él.

A Szegedi Nemzeti Színház az elhunytat saját halottjának tekinti.

Gyászolja a magyarörmény közösség is, hiszen egy nagyszerű barátot, egy őseire büszke örmény képviselőt veszített el, aki több cikluson keresztül képviselte Budapest II. kerületében az örmény – magyarörmény kultúrát s akire mindenkor számítani lehetett, hogy magas színvonalú előadásaival, a közösség iránti szeretetével, humorával maradandó élményt nyújtson az erdélyi örmény rendezvényeinken.

dr. Issekutz Sarolta elnök

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Bp. II. ker. Örmény Önkormányzat

Az örmény nemzetiségi választások kampánya során tudtuk meg, hogy

Szenkovits Mihály

szervező mérnök, a Magyar Hajó és Darugyár nyugalmazott műszaki igazgatója, a Gépipari Tudományos Egyesület egyik alapító tagja, Bánki Donát díj ezüst fokozatának és több kitüntetésnek birtokosa életének 107. évében, 2012. február 18-án elhunyt. Hamvasztás utáni búcsúztatására a Fiumei úti Sírkert szóróparcellájában a római katolikus egyház szertartása szerint került sor 2012. március 7-én, a gyászoló család közlése szerint.

Fájó szívvel tudatjuk, hogy

Fákó István

2014. október 11. napján, életének 61. évében elhunyt.

Felejtetetlen halottunkat folyó év november 6. napján 10,30 órakor Budapest X. Új-köztemetőben a katolikus egyház szertartása szerint helyezük örök nyugalomra.
Drága emléke szívünkben él!

„Istenem! Köszönjük, hogy miénk volt és még az is marad, mert aki szerettei szívében tovább él, nem hal meg, csak távol van.” Szent Ágoston

Fájó szívvel tudatjuk, hogy
vizmai Lukács Aladár

életének 87. évében, 2014. október 19-én elhunyt. A Fiumei úti Nemzeti Sírkertben (Kerepesi temetőben) helyeztük örök nyugalomra szűk családi körben. Lelki üdvéért 2014. október 29-én, szerdán 17 órakor a volt Angolkisasszonyok zárdája mellett álló római katolikus Szent Mihály templomban mondattunk engesztelő szentmisét. (Budapest V. kerület, Váci utca 47/b.)

Gyászolják: felesége, leányai, vejei, unokái, dédunokái, rokonai, barátai és mindazok, akik ismerték és szerették.

Lapzárta után érkezett a megdöbbentő hír, hogy **Dávid Csaba** író, szerkesztő (1943-2014) tragikus hirtelenséggel, sok szenvedés után 2014. október 30-án elhalálozott.

Búcsúztatására november 28-án, pénteken 11 óra 15 perckor a Farkasréti temető Makovecz termében kerül sor.

Gyászoló család

Emléküket kegyelettel megőrizzük!

Kiss Ferenc történész emlékére

Dés városa Erdély egyik legjelesebb történetírójától, karizmatikus tanáregyenységétől búcsúzott. Kiss Ferenc 1942. július 12-én született Désen, itt járt iskolába, majd tanulmányait a kolozsvári Babes-Bolyai Egyetem történelem-filozófia fakultásán folytatta, itt diplomázott 1967-ben. Tanári pályafutását a Beszterce megyei Glódon és Galgón kezdte, majd a Dési Andrei Muresanu Főgimnáziumban folytatta nyugdíjazásáig.

Lelkiismeretes oktató munkája mellett elkötelezte magát a tudományos kutató munkának is. Ennek eredménye a több mint 200 tanulmány és cikk, melyek olyan tekintélyes folyóiratokban láttak napvilágot, mint a Korunk, Steaua, Brassói Lapok, Művelődés, Studii și Articole de Istorie, Acta Musei Prolissensis, Samus, Szamosmente, Astra Dejeana, Erdélyi Örmény Gyökerek stb.

Szerzője, illetve társszerzője több művelődéstörténeti, történelmi könyvnek:

Művelődéstörténeti tanulmányok, Bukarest, 1980;

Az örmény Szamosújvár, Szamosújvár, 2004;

Tisztelgés a Dési Andrei Muresanu Főgimnázium előtt, Texte kiadó, Dés, 2007;

Népi csodás történetek, hiedelmek és szokások, Pro Armenia, Szamosújvár, 2000, román fordításban a Saeculum kiadónál jealent meg Bukarestben 2005-ben.

Utolsó éveit Szolnok-Doboka megye két nagy történetírója életének és munkásságának

tanulmányozása kötötte le. Ennek az elmélyült kutató munkának eredményeképpen született meg két hiánypótló kötete: *Kádár József, Dés városának és a Szamosok vidékének krónikása* Risoprint, Kolozsvár, 2013, illetve *Szongott Kristóf, Szamosújvár és az erdélyi örmények historikusa*, Risoprint, Kolozsvár, 2014

Kiss Ferenc írásai az erdélyi történetírás legjobb hagyományait folytatják, melynek alapja a széleskörű, alapos dokumentáltság, sajátos tematikus koncepció, írói habitus és stílus. Erényei a komolyság, intuíció, tehetség, a raisonneur magatartása, mellyel ezekben az életrajzokban az emberi természet örök törvényei és esetlegességei fölött töpreng. Történetírói munkássága a jövő generációit szólítja meg.

Ami örmény tárgyú írásait illeti, nagy csodálattal adózott e népnek, mely elsőnek vette fel a kereszténységet, tekintélyes kulturális értékekkel járult hozzá a 4-5. századtól az egyetemes emberi kultúrához. Gyakori motívum írásaiban az örménység exodusa, a romániai diaszpórák kialakulása, erdélyi letelepedésük. E nép általa nagyra becsült tulajdonságai a szorgalom, a könyv-, műveltség tisztelete, a vallásosság és a család fontossága értékrendjükben.

Minden évben türelmetlenül várta az örmények nagy ünnepnapját, Szent Gergely napját, melyet Armenopolisban, Szamosújváron ünnepelt nagy szeretettel. Mindannyiszor boldogan emlegette budapesti örmény barátaival való találkozásait. Ebben az évben július 5-én Szent Gergely napján mutatta be a szamosújváriaknak Szongott Kristófról írt könyvét. Hosszú ideig dédelgette a könyv megírásának tervét, nagy tisztelője lévén az erdélyi örmények nagy tudású historikusának.

Kiss Ferenc tanár úr békés, szerény ember volt. Volt sok barátja és vele együttműködők: románok, örmények és zsidók. Szinte észrevétlenül ment el azon az őszi napon, 2014. szeptember 25-én. Rokonok, barátok kollégák, volt tanítványok kísérték utolsó útjára.

P.S. 2014. szeptember 27-én, azon a napon, amikor temették, lett volna a kolozsvári népművészeti múzeumban Szongott Kristófról írt könyvének bemutatója az örmény kultúra napja alkalmából. Udvariasan visszautasította a meghívást, mert nem érezte jól magát... és nem lehetett egyszerre két helyen...

Prof. Constantin Albinet

Szil-Vay Igrid Árulás arcai

Árulás arcai
e sanda maszkok
grimaszba rejtenek
sok gyilkos tört!

Álarc álarc mögött
mint hagyma héja
réteg a rétegen
egy sem igaz!

Suttogás, fecsegés
kerülje lelked
a zavart nevetés
nem hozzád szól!

Ha eljön majd a nap
a tudás napja
rongyokként lengenek
álca-ruhák!

Sok lépcső fel s alá
mit meg kell tenned:
érez, érints és láss
szólj és dalolj!

Ott fõn a csillagok
hidegen égnek
de fényes hús tüzük
leér hozzád!

Utad majd hazavisz
az otthonodba
hol kenyér s kaszált fű
illata száll!

Sokkal nagyobb erő
mi szólni késztet
csak tedd a dolgodat
és sose félj!

A Corvin közti koszorúzás után, Pongrátz Gergely emléktáblája előtt: Heim Pál, (háttérben Keve Mária), dr. Issekutz Sarolta, Kozma Simon és felesége Ildikó, valamint Esztergály Zsófia

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományok az egyesület bankszámlájára befizethetők.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.
Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. II. emelet 280, telefon: 332-1791)

(félfogadás: hétfőn 16.30–18.30 óráig, fovarosiormeny@gmail.com),

Bp. Főv. XIII. ker. Örmény Nemzetiségi Önkormányzat, Zuglói Örmény Önkormányzat, Izsák és

Környéke Erdélyi Magyarok Közhasznú Egyesülete,

valamint az Emberi Erőforrások Minisztériuma Nemzeti Együttműködési Alap

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Tördelés: Gulyás Zsolt

Nyomdai munkák: Pannónia Nyomda Kft.